

ART EXPLORA FESTIVAL

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΟΔΥΣΣΕΙΑ
ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΦΕΣΤΙΒΑΛ ART EXPLORA

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ

Στο πλαίσιο της εμβυθιστικής έκθεσης του Φεστιβάλ Art Explora, προσφέρουμε στους εκπαιδευτικούς και τους εθελοντές ένα εκπαιδευτικό βιβλίο για να τους βοηθήσει να εμπλουτίσουν την επίσκεψή τους.

Το βιβλίο αυτό παρέχει τα βασικά «κλειδιά» για την κατανόηση του περιεχομένου της επίσκεψης, καθώς και πληροφορίες για ορισμένα από τα εκθέματα, δίνοντας τη δυνατότητα στον αναγνώστη να προετοιμάσει τη διαδρομή του και να δημιουργήσει δραστηριότητες προσαρμοσμένες σε όλους τους επισκέπτες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ART EXPLORA	4
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΒΡΟΥ	5
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ	6
ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΚΕΨΗ	7
1. ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ, ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	8
• Η εφεύρεση των πόλεων και της γραφής	11
• Η γραφή ως μέσο ενοποίησης των λαών	11
2. THE INVENTION OF PAPYRUS AND ITS VARIOUS USES IN ANTIQUITY	13
• Η απεικόνιση της μουσικής στην αρχαία τέχνη	16
• Από το γέλιο στα δάκρυα: Η έκφραση των συναισθημάτων	17
3. WOMEN IN ANCIENT EGYPT, BETWEEN SUBMISSION AND FREEDOM	20
• Οι θεϊκές Λατρεύτριες, εγγυήτριες της εξουσίας του Φαραώ	23
• Η θέση των γυναικών στα εύπορα ζευγάρια	24
4. ETRUSCAN CIVILISATION, A CULTURAL GATEWAY	26
• Ένας σημαντικότερος ρόλος για τις Ετρούσκες γυναίκες	29
• Η ετρουσκική παρακαταθήκη στη ρωμαϊκή κουλτούρα	30
5. THE ORIGINS OF GREEK SCULPTURE	33
• Μύθοι και γυναικείες μορφές	36
• Το χρώμα στην αρχαία τέχνη: Διακόσμηση αγαλμάτων και ανθρώπων	37
6. THE MEDITERRANEAN BASIN, LAND OF CONQUESTS, ALLIANCES AND EXCHANGES	40
• Συγκρούσεις που οδηγούν σε συναντήσεις	43
• Η Μεσόγειος υπό ρωμαϊκή κυριαρχία	44
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	46

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ART EXPLORA

Η εμπυθιστική εμπειρία που πρόκειται να απολαύσετε αποτελεί μέρος του Φεστιβάλ Art Explora, το οποίο διοργανώνεται από το ομώνυμο ίδρυμα. Πρόκειται για ένα περιοδεύον πολιτιστικό φεστιβάλ που προσφέρει δωρεάν, προσβάσιμες και μοναδικές εμπειρίες σε όλους τους επισκέπτες, τόσο πάνω στο πρώτο μουσείο πλοίο στον κόσμο όσο και στις προβλήτες και στις πόλεις-σταθμούς που το φιλοξενούν.

Με την υποστήριξη της UNESCO, το φεστιβάλ και το μουσείο πλοίο του θα ταξιδεύουν για 2 χρόνια, από την άνοιξη του 2024 έως την άνοιξη του 2026, σε περισσότερες από 15 χώρες της Μεσογείου, ξεκινώντας από την πόλη της Βαλέτας στη Μάλτα.

Στις συμμετέχουσες χώρες περιλαμβάνονται η Γαλλία, η Ιταλία, η Κροατία, η Αλβανία, η Ελλάδα, η Τουρκία, η Κύπρος, ο Λίβανος, η Αίγυπτος, η Μάλτα, η Τυνησία, η Αλγερία, το Μαρόκο, η Ισπανία και η Πορτογαλία.

Το φεστιβάλ θα πραγματοποιεί μία έως δύο στάσεις σε κάθε χώρα, ταξιδεύοντας ανάμεσα σε διαφορετικά λιμάνια, με ποικίλα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Με στόχο την προώθηση ενός εκτεταμένου διαλόγου γύρω από τα σύγχρονα ζητήματα των διάφορων λιμανιών που επισκέπτεται, το Φεστιβάλ Art Explora θα φέρει κοντά καλλιτέχνες, μια συνεργατική επιμελητική ομάδα, πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς φορείς, γύρω από την αμοιβαία κατανόηση μιας κοινής κληρονομιάς, τη διατήρηση του περιβάλλοντος, καθώς και την προώθηση τόσο των περιοχών όσο και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το πλοίο-μουσείο

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Μέσα από την εμπυθιστική έκθεση που παρουσιάζεται πάνω στο πλοίο, το Φεστιβάλ Art Explora φέρνει τις γυναίκες στο προσκήνιο, δίνοντάς τους φωνή και αναδεικνύοντας τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία μας: το 66% των επιμελητών της έκθεσης είναι γυναίκες, όπως και η πλειονότητα των καλλιτεχνών των οποίων τα έργα εκτίθενται.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΒΡΟΥ

Ως προνομιούχος συνεργάτης του Φεστιβάλ Art Explora, το Μουσείο του Λούβρου θα παρουσιάσει μια εμπυθιστική έκθεση με τίτλο «Παρούσες! Εικόνες, λόγοι και αναπαραστάσεις των γυναικών στη Μεσόγειο». Η έκθεση αυτή προσφέρει έναν στοχασμό πάνω στον ρόλο και την αναπαράσταση των γυναικείων μορφών στον μεσογειακό κόσμο, μέσα από μια εκπαιδευτική και αισθητηριακή εμπειρία που βασίζεται σε ψηφιακές οπτικοακουστικές τεχνολογίες.

Η εμπυθιστική αυτή εμπειρία δημιουργήθηκε από μια συνεργατική επιμελητική ομάδα, η οποία περιλαμβάνει εξέχουσες προσωπικότητες, καλλιτέχνες και στοχαστές, όπως: τον Sidi Larbi Cherkaoui (χορογράφος), τη Noëmi Daucé (επιμελήτρια στο Τμήμα Αρχαιοτήτων της Εγγύς Ανατολής του Μουσείου του Λούβρου), τη Simone Fattal (καλλιτέχνη), τον Nicolas Saada (σκηνοθέτης) και τον Daniel Mendelsohn (συγγραφέας). Καθένας από αυτούς ενσωμάτωσε ιστορικούς και σύγχρονους προβληματισμούς γύρω από τις μεσογειακές ζωές στην προσωπική του έρευνα.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΟΥ ΛΟΥΒΡΟΥ;

Είναι το παλαιότερο και μεγαλύτερο μουσείο της Γαλλίας, και το δεύτερο μεγαλύτερο μουσείο στον κόσμο μετά το Ερμιτάζ στην Αγία Πετρούπολη (Ρωσία). Χτισμένο αρχικά ως μεσαιωνικό φρούριο στα τέλη του 12ου αιώνα, κατόπιν αιτήματος του βασιλιά της Γαλλίας, Φιλίππου Αυγούστου (1165–1223), το Λούβρο εξελίχθηκε με τον καιρό σε παλάτι των Γάλλων βασιλιάδων (μεταξύ άλλων, του Φραγκίσκου Α΄, του Ερρίκου Δ΄ και του Λουδοβίκου ΙΔ΄) και τελικά μετατράπηκε σε εθνικό μουσείο το 1793, λίγο μετά τη Γαλλική Επανάσταση (1789).

Με έκταση 73.000 τ.μ. (αρκετή για να χωρέσουν 10 γήπεδα ποδοσφαίρου!) και με μέσο όρο επισκεπτών από 9 έως 10 εκατομμύρια ετησίως, το Μουσείο του Λούβρου θεωρείται ένα παγκόσμιο μουσείο. Με άλλα λόγια, έχει στόχο να προσφέρει μια ολοκληρωμένη επισκόπηση όλης της ανθρώπινης καλλιτεχνικής δημιουργίας, από την προϊστορία (το παλαιότερο έργο του μουσείου, το άγαλμα Aïn Ghazal, είναι περίπου 9.000 ετών) έως το 1848.

ΟΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΤΟΥ ΛΟΥΒΡΟΥ

Για να μπορέσει να εκθέσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα 35.000 έργα του, όλων των ειδών και από όλες τις γεωγραφικές περιόδους, το Μουσείο του Λούβρου χωρίζεται σε 8 επιμελητικά τμήματα. Τα έργα που θα δείτε στην εμπυθιστική έκθεση προέρχονται κυρίως από τα ακόλουθα τμήματα: Αρχαιότητες της Ελλάδας, της Ετρουρίας και της Ρώμης, Αιγυπτιακές Αρχαιότητες, Αρχαιότητες της Εγγύς Ανατολής και Ζωγραφική.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Το εκπαιδευτικό βιβλίο έχει σχεδιαστεί ώστε να παρέχει «κλειδιά» κατανόησης, που θα βοηθήσουν στην προετοιμασία της επίσκεψης, βασισμένο σε μια επιλογή έργων που εκτίθενται στην εμβυθιστική έκθεση.

Καθώς η έκθεση είναι σχεδιασμένη ως ένα ταξίδι μέσα από τις συλλογές του Λούβρου, η χρήση του βιβλίου θα επιτρέψει στους μαθητές να εξοικειωθούν με έργα τα οποία θα μπορούν να αναγνωρίσουν και να ταυτοποιήσουν κατά την επίσκεψή τους.

Συνολικά, έξι «κύρια» έργα από το Μουσείο του Λούβρου έχουν επιλεγεί και αναλυθεί, καλύπτοντας τα εξής θέματα:

- Μεσοποταμία, λίκνο του πολιτισμού
- Η εφεύρεση του παπύρου και οι πολλαπλές χρήσεις του στην αρχαιότητα
- Οι γυναίκες στην αρχαία Αίγυπτο, μεταξύ υποταγής και ελευθερίας
- Ετρουσκικός πολιτισμός: Μια πολιτιστική πύλη
- Οι απαρχές της ελληνικής γλυπτικής
- Η λεκάνη της Μεσογείου, γη κατακτήσεων, συμμαχιών και ανταλλαγών

Τα θέματα αυτά παρουσιάζονται με χρονολογική σειρά, ξεκινώντας από τους αρχαιότερους μεσογειακούς πολιτισμούς και καταλήγοντας στη ρωμαϊκή περίοδο.

Επιπλέον, τα κύρια έργα συγκρίνονται με άλλα έργα του Λούβρου, ώστε να αναδειχθεί ο θεματικός πλούτος και να γίνουν παραλληλισμοί με έργα άλλων περιόδων ή γεωγραφικών περιοχών της Μεσογείου. Τα έργα αυτά, προερχόμενα από διάφορες περιοχές της μεσογειακής λεκάνης (Παλμύρα, Βύβλος, Μέμφιδα, Θήβα, Τσερβετέρι, Αθήνα κ.ά.), δείχνουν τη συνοχή των οικονομικών, πολιτιστικών, πολιτικών, διπλωματικών και άλλων ανταλλαγών στη Μεσόγειο, από την αρχαιότητα.

Με τις γυναίκες (πραγματικές ή θεές) ως κεντρικές μορφές, τα επιλεγμένα έργα παρουσιάζουν, για παράδειγμα, την Ενχεντουάνα, την πρώτη ποιήτρια στην ανθρώπινη ιστορία (23ος αιώνας π.Χ.), και την περίφημη Ελληνίδα ποιήτρια Σαπφώ (7ος και 6ος αιώνας π.Χ.), τις αυτοκράτειρες Λιβία και Ιουλία Δόμνα, τις μυθολογικές μορφές Μήδεια, Λήδα και Ευρώπη, καθώς και στιγμιότυπα από την καθημερινή ζωή των γυναικών (ιέρειες, σύζυγοι κ.λπ.).

Τέλος, σε όλη τη διάρκεια του εκπαιδευτικού βιβλίου θα βρείτε εκπαιδευτικές δραστηριότητες που μπορείτε να αναθέσετε στους μαθητές σας, όπως και λίστα με τον απαραίτητο εξοπλισμό, ώστε να εμπλουτίσετε την επίσκεψή σας στην έκθεση. Επιπλέον, στο τέλος της παρουσίασης κάθε έργου, οι ενότητες «Ανακαλύψτε Περισσότερα» προσφέρουν διαφορετικές προοπτικές μέσα από λίγο ή πολύ σύγχρονα παραδείγματα (λογοτεχνία, μουσική, ποίηση, εικαστικές τέχνες κ.λπ.), που αποδεικνύουν ότι τα εκτιθέμενα έργα εξακολουθούν να είναι επίκαιρα μέχρι και σήμερα, ενώ το γλωσσάρι στο τέλος θα σας βοηθήσει να εξηγήσετε ορισμένες από τις ορολογίες που στην τάξη σας.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΚΕΨΗ

1. ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ, ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

2. Η ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΠΥΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ
ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

3. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ,
ΜΕΤΑΞΥ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

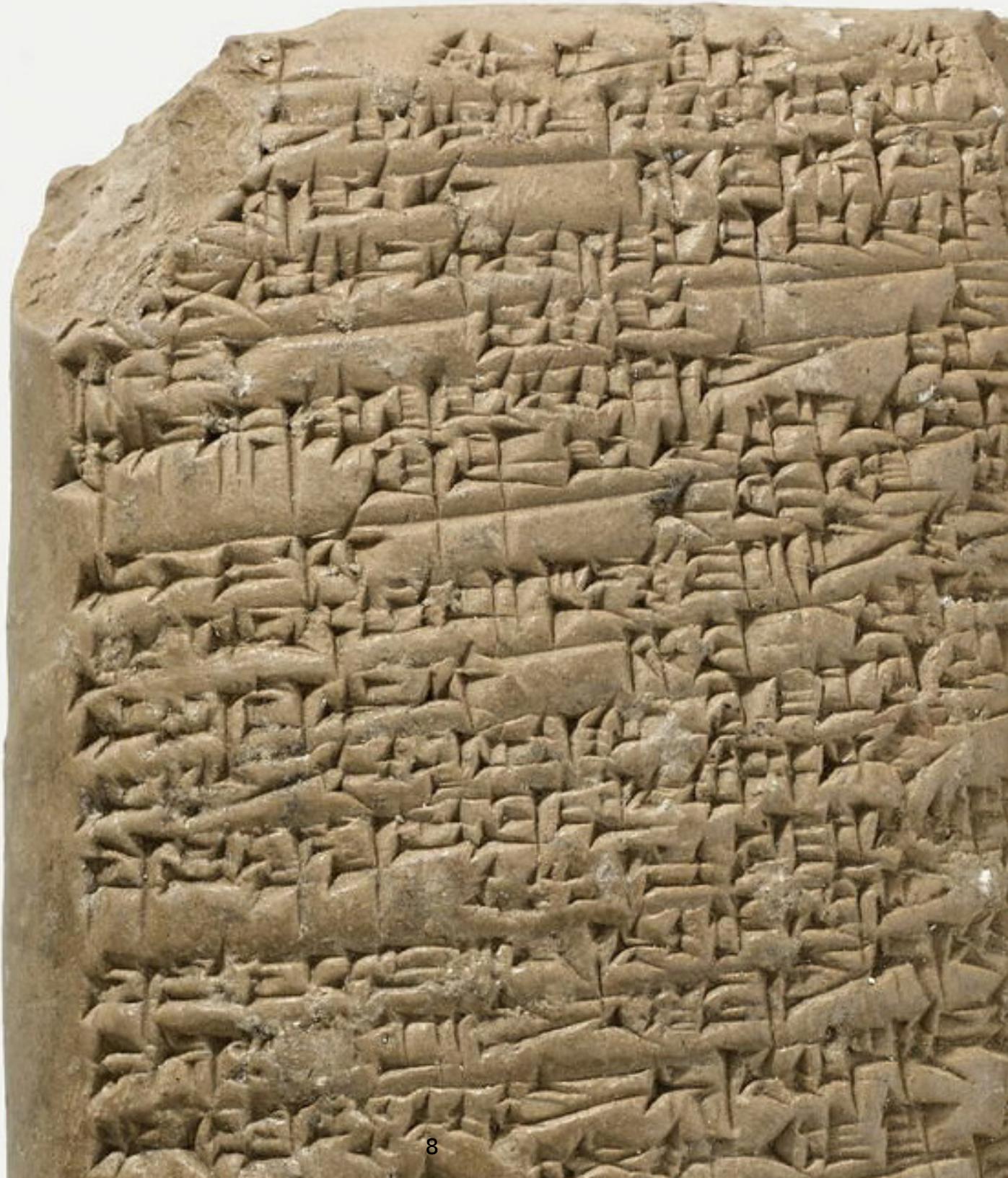
4. ΕΤΡΟΥΣΚΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ:
ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΥΛΗ

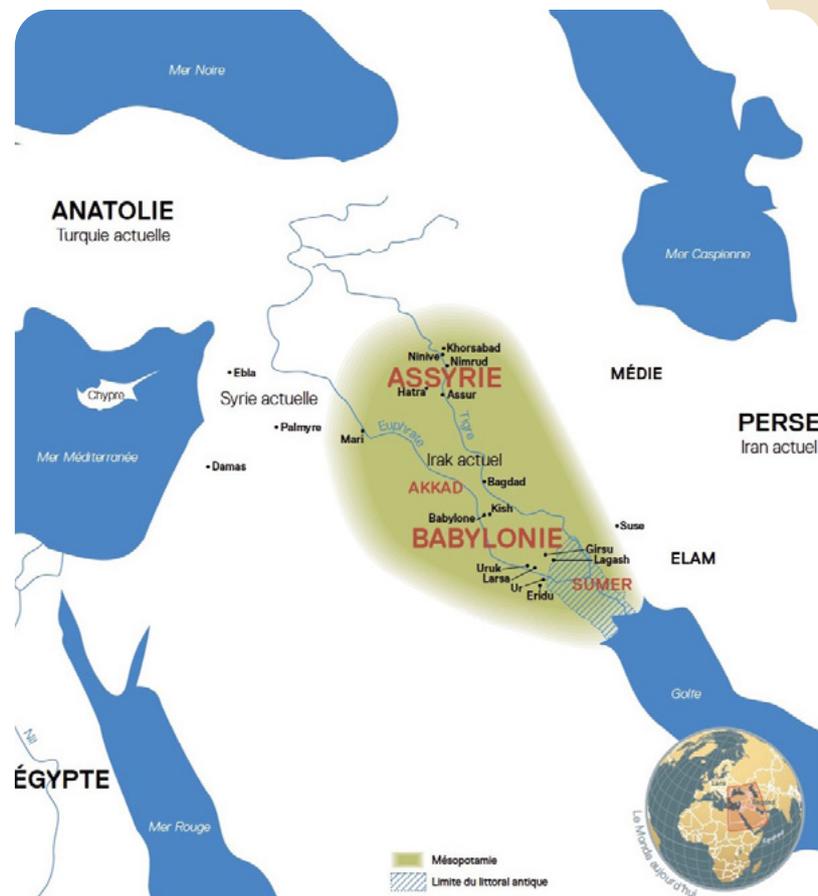
5. ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ

6. Η ΛΕΚΑΝΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ,
ΓΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ,
ΣΥΜΜΑΧΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ

1. ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ, ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Στήλη της Ενχεντουάννα

Χάρτης της Μεσοποταμίας ©Marie D'agostino

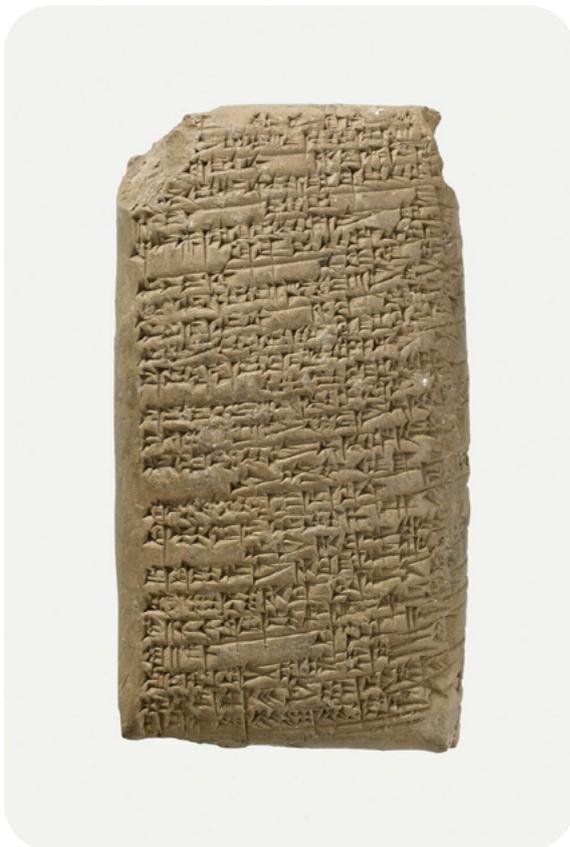
Βρισκόμενη κυρίως στο σημερινό Ιράκ, η Μεσοποταμία (κυριολεκτικά «η χώρα ανάμεσα στα δύο ποτάμια») θεωρείται το λίκνο της ανθρωπότητας, της οικονομίας και της γραφής. Πράγματι, σε αυτό το τμήμα του κόσμου, στα τέλη της τέταρτης χιλιετίας π.Χ., εμφανίστηκαν οι πρώτες πόλεις (πόλεις-κράτη*) καθώς και τα αρχαιότερα πολιτικά και διοικητικά συστήματα της ανθρωπότητας. Η ιστορία αυτής της κρίσιμης περιόδου είναι γνωστή χάρη σε πινακίδες σφηνοειδούς γραφής, αρκετές από τις οποίες εκτίθενται στο Μουσείο του Λούβρου.

ΤΟ ΉΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Αναπτυγμένες από τους Σουμέριους*, οι πινακίδες σφηνοειδούς γραφής ήταν πλήινες πινακίδες χαραγμένες με τη χρήση γραφίδας (τροχισμένου καλαμιού). Λόγω του σφηνοειδούς σχήματος των χαρακτήρων, που είναι το αρχαιότερο στην ιστορία, οι ιστορικοί το ονόμασαν «σφηνοειδές», όρος που αναφέρεται σε γραφή αποτελούμενη από σφηνοειδή στοιχεία.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ Ν.1:

Στήλη της Ενχεντουάννα

(Εικ. 1) Πινακίδα της Ενχεντουάννα, Ιράκ, 1894-1595 π.Χ., πηλός, Υ. 10,6 εκ. x Π. 5,8 εκ. x Β. 3,1 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Στο Τμήμα Αρχαιοτήτων της Εγγύς Ανατολής, το Μουσείο του Λούβρου φιλοξενεί μια πλήρως πινακίδα (Εικ. 1) ύψους μόλις περίπου 10 εκ. Η πινακίδα αυτή αποτελεί μαρτυρία της μοναδικής φωνής της Ενχεντουάννα (2286-2251 π.Χ.), της πρώτης ποιήτριας στην ανθρώπινη ιστορία, η οποία ήταν αρχιέρεια* αφιερωμένη στη λατρεία του Σιν* στην πόλη-κράτος της Ουρ*.

Κόρη βασιλιά, η Ενχεντουάννα θεωρείται η αρχαιότερη γνωστή συγγραφέας στην ιστορία. Ως πριγκίπισσα υψηλής τάξης, συνέθεσε αρκετούς θεϊκούς ύμνους, εκ των οποίων περίπου 40 της αποδίδονται μέχρι σήμερα, είτε για να εξυμνήσει τους θεούς είτε για να μοιραστεί στιγμές από τη ζωή της. Εδώ αφιερώνει τον ύμνο της στην Ινάννα ή Ιστάρ, θεά της αγάπης και του πολέμου.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ;

Αυτό το αποσπασματικό κείμενο αποτελεί την πρώτη έκφραση μιας συγκινητικής αυτοβιογραφίας* (είναι η πρώτη χρήση της προσωπικής αντωνυμίας «εγώ») πέρα από τη θρησκευτική του ένταση. Η Ενχεντουάννα μιλά για την εξορία της, τις τύψεις της και την απώλεια των ιερατικών* της καθηκόντων με μεταφορικό τρόπο*. Πράγματι, μετά τον θάνατο του πατέρα της, η Ενχεντουάννα είχε χάσει τη θέση της ως αρχιέρεια. Για τον λόγο αυτό αποφάσισε να ζητήσει τη βοήθεια της θεάς Ινάννα (ή Ιστάρ) με αυτόν τον ύμνο.

Η ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Εδώ βλέπουμε μία ακόμη μεσοποταμιακή πινακίδα (Εικ. 2), η οποία μαρτυρά ότι, από τη δεύτερη χιλιετία π.Χ., η γραφή είχε εξελιχθεί σε μέσο αφήγησης ιστοριών. Πριν από αυτό, χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά ως εργαλείο λογιστικής (για τον υπολογισμό πωλήσεων ή αγαθών κ.λπ.). Στην πινακίδα αυτή είναι γραμμένη μια ιστορία για τους θεούς Ένκι* και Νινμάχ*, οι οποίοι είχαν επαναστατήσει ενάντια στην αχάριστη εργασία του καθαρισμού ποταμών και καναλιών.

(Εικ. 2) Σουμεριακός μύθος για τη δημιουργία του ανθρώπου, με αναφορά σε μουσικούς, Ιράκ, 1800-1700 π.Χ., πηλός, Υ. 14,3 εκ. x Π. 10,8 εκ. x Β. 3,7 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Η ΓΡΑΦΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΕΝΟΠΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

Απεικονίζεται εδώ μια στήλη με την εικόνα της Ιστάρ (Εικ. 3) (Ακκαδική θεά*), η οποία σταδιακά συνδέθηκε με τη Σουμεριακή θεά Ινάννα. Η στήλη αυτή απεικονίζει, επομένως, την ενοποίηση πολιτισμών και τη διαδικασία αφομοίωσης*, κυρίως μέσω της χρήσης της ίδιας γραφής. Πράγματι, στη σουμεριακή μυθολογία συμβαίνει μια θεά να έχει δύο διαφορετικά ονόματα αλλά τις ίδιες λειτουργίες, όπως δείχνουν η Ιστάρ και η Ινάννα, που είναι και οι δύο θεές της αγάπης και του πολέμου.

(Εικ. 3) Ιστάρ της Άρβηλα*, Συρία, μεταξύ 9ου και 7ου αιώνα π.Χ., λίθος, Υ. 121 εκ. x Π. 82 εκ. x Β. 30 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

(Εικ. 4) Αθηνά Ματέι, Ιταλία, 130-90 π.Χ., μάρμαρο, Υ. 230 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

(Εικ. 5) Αφροδίτη, Ιταλία, 25-50 μ.Χ., μάρμαρο, Υ. 149 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Αυτά τα δύο αγάλματα ελληνορωμαϊκών θεοτήτων δείχνουν πώς οι προαναφερθείσες αρχαίες μεσοποταμιακές θρησκευτικές μορφές (Ινάννα/Ιστάρ) αφομοιώθηκαν από τους ελληνορωμαϊκούς πολιτισμούς, με τις θεότητες αυτές να αποκτούν τα ίδια χαρακτηριστικά και φύλο, παρόλο που άλλαξαν το όνομα και η μορφή τους. Στην πραγματικότητα, από την Ιστάρ/Ινάννα, τις μεσοποταμιακές θεές της αγάπης και του πολέμου, οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι άντλησαν τις θεές Αφροδίτη (θεά της αγάπης) και Αθηνά (θεά του πολέμου).

ΑΝΑΚΑΛΥΨΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

Για περαιτέρω εξερεύνηση, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παρακάτω παραδείγματα ως αφετηρίες (με τη δυνατότητα να ψάξετε και για άλλες αναφορές στην τάξη):

ΜΕΪ ΖΙΑΝΤΕ (MAY ZIADÉ)

Η Μεϊ Ζιάντε (1886–1940) ήταν Λιβανέζα–Παλαιστίνια συγγραφέας, ποιήτρια και δοκιμιογράφος. Πρωτοπόρος του ανατολικού φεμινισμού και της αναγέννησης της αραβικής λογοτεχνίας, αγαπημένα της θέματα ήταν η νοσταλγία, ο φόβος για το πέρασμα του χρόνου και η μελαγχολία.

- Μπορείτε να διαβάσετε στην τάξη ένα απόσπασμα από το ποίημα «Tristesse» («Θλίψη»), από τη συλλογή της *Fleurs de rêve* («Λουλούδια ενός ονείρου»), που εκδόθηκε το 1910 με το ψευδώνυμο *Isis Copia*.

ΜΑΧΜΟΥΝΤ ΝΤΑΡΟΥΙΣ (MAHMOUD DARWICH)

Ο Μαχμούντ Νταρούις (1941–2008) ήταν Παλαιστίνιος συγγραφέας και ποιητής, γνωστός για το έργο του σχετικά με το θέμα της εξορίας. Μπορείτε να διαβάσετε στην τάξη ένα απόσπασμα από το ποίημα «Στη μητέρα μου» (*To My Mother*, 1966), στο οποίο ο ποιητής εκφράζει τα συναισθήματα νοσταλγίας για τα παιδικά του χρόνια.

ΟΥΡΟΥΜΠΑ ΝΤΙΕΜΠ (OROUBAH DIEB)

Η Ουρούμπα Ντιέμπ (γεννημένη το 1968) είναι Σύρια εικαστικός καλλιτέχνης, απόφοιτη του Ινστιτούτου Καλών Τεχνών της Δαμασκού το 1991. Από τότε που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη γενέτειρά της λόγω του πολέμου, τα επαναλαμβανόμενα θέματα της δουλειάς της είναι η εξορία, οι προσφυγικοί καταυλισμοί, οι γυναίκες και τα παιδιά.

- Μπορείτε να παρουσιάσετε στην τάξη ένα από τα έργα της (όπως το «Displacement I» («Μετατόπιση I»), 2020, μεικτή τεχνική κολάζ) και να ζητήσετε από τους μαθητές να περιγράψουν τα συναισθήματα που τους προκαλεί, καθώς και την ιστορία που αφηγείται η καλλιτέχνης.

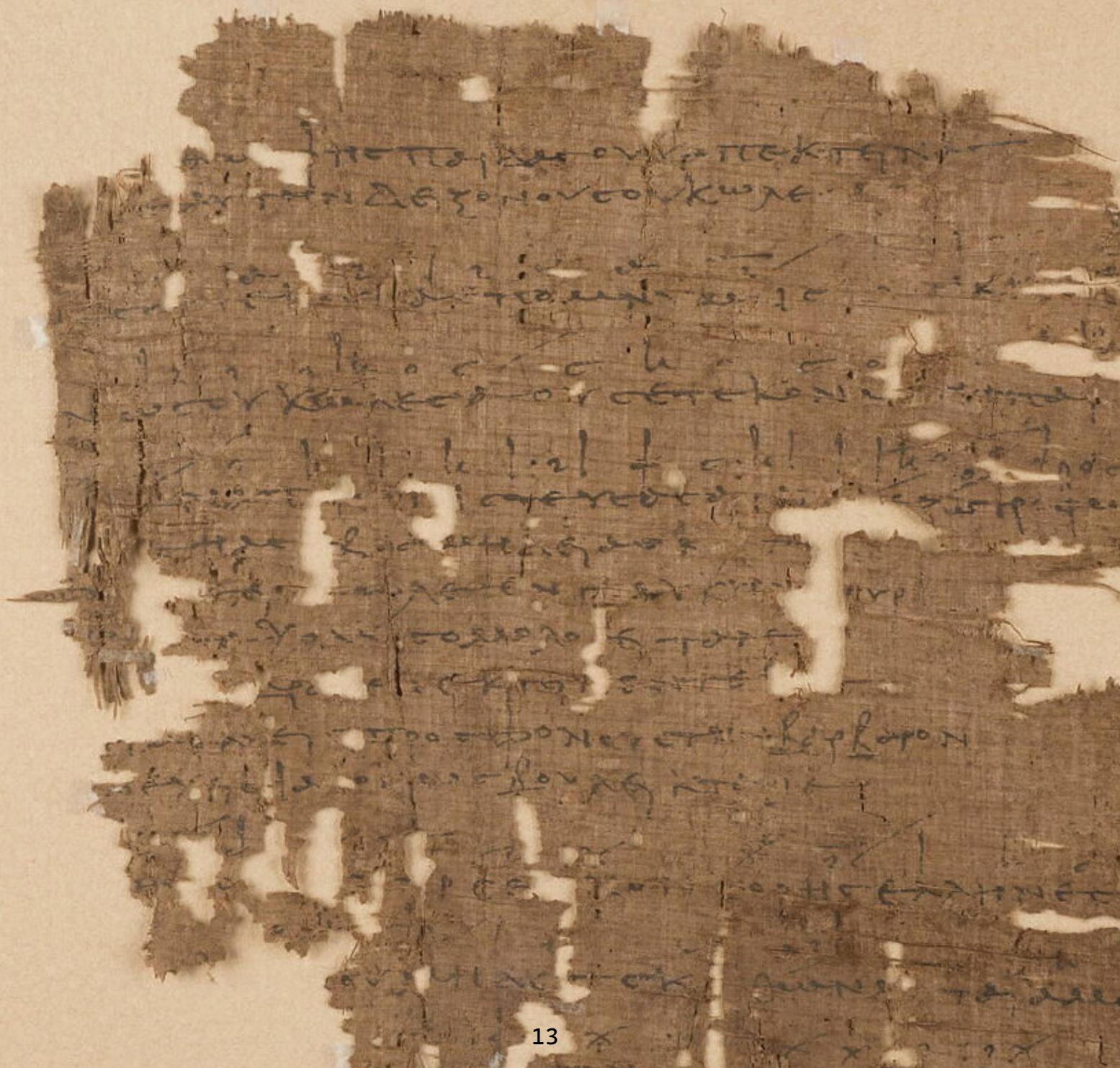
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ (ΗΛΙΚΙΕΣ 6–15):

Σχεδιάστε μία στήλη προς τιμήν μιας θεότητας της επιλογής σας και αποτυπώστε την σε μεγάλο μέγεθος, ακολουθώντας τα χαρακτηριστικά μιας στήλης. Προς υπενθύμιση: μία στήλη είναι ένα όρθιο μνημείο που απεικονίζει μία ή περισσότερες μορφές, είτε από τη μέση και πάνω είτε σε ολόσωμη παράσταση, με επιγραφές που δηλώνουν την ταυτότητά τους ή περιέχουν προσευχές.

Υλικά: φύλλο χαρτιού μεγέθους A4 ή A3, μολύβια, ξυλομπογιές, μαρκαδόροι.

2. Η ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΠΥΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

*Μουσική παρτιτούρα από τη Μήδεια του Καρκίνου
του Νεότερου σε πάπυρο*

Θεωρούμενος ως ένα από τα αρχαιότερα μέσα γραφής της ανθρωπότητας και χρησιμοποιούμενος για πάνω από 40 αιώνες, ο πάπυρος χρησιμοποιήθηκε όχι μόνο για τα ιερογλυφικά, αλλά και για την ιερατική, τη δημοτική, την ελληνική, την κοπτική, τη λατινική και την αραβική γραφή. Ως βολικό μέσο γραφής, η ευκολία χρήσης του οδήγησε στην αντικατάσταση των πήλινων πινακίδων που χρησιμοποιούνταν τότε στη Μεσοποταμία.

Οι πάπυροι* που έχουν διασωθεί αντανακλούν την πλούσια κληρονομιά των αρχαίων πολιτισμών, χάρη στις πολλαπλές τους χρήσεις, όπως για νομικά και διοικητικά κείμενα, αλληλογραφία, λογοτεχνία, εγκυκλοπαίδειες, ύμνους και ταφικά κείμενα.

ΜΙΚΡΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΞΕΧΑΣΜΕΝΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΓΡΑΦΗΣ!

Ιερατική γραφή: αρχαίο αιγυπτιακό σύστημα γραφής, που επέτρεπε στους γραφείς να γράφουν γρήγορα, απλοποιώντας τα ιερογλυφικά με τη χρήση συμβόλων.

Δημοτική γραφή: σύστημα χειρόγραφης (με ενωμένα γράμματα) γραφής, που χρησιμοποιήθηκε από τον 7ο αιώνα π.Χ. στην Αίγυπτο για να απλοποιήσει την ιερατική γραφή.

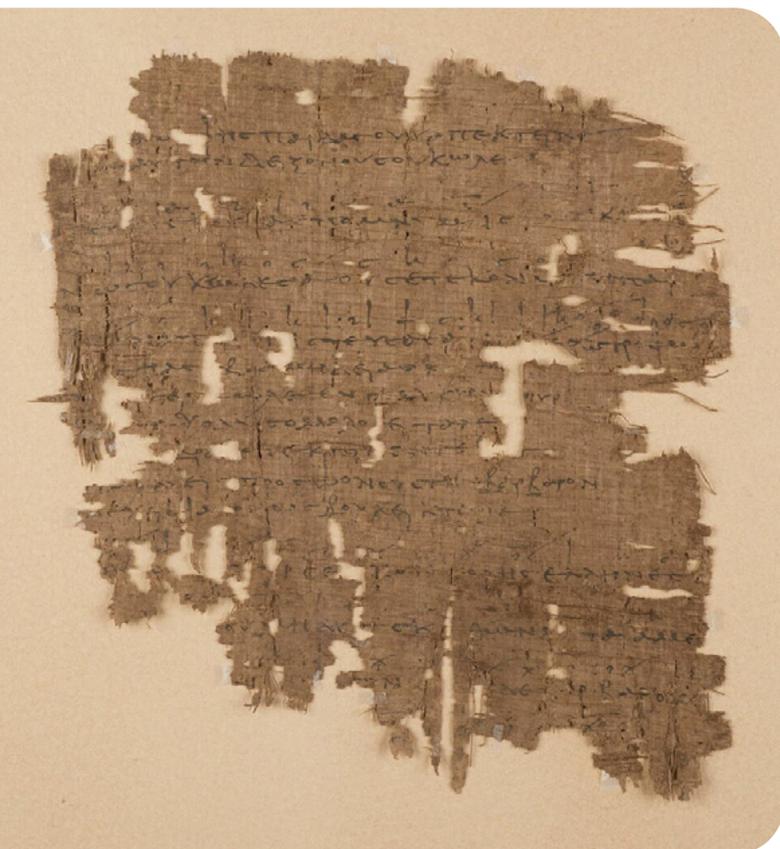
Κοπτική γραφή: γραφή και γλώσσα που προέρχονται από τη δημοτική, χρησιμοποιώντας το αρχαίο ελληνικό αλφάβητο, και που είναι πρόδρομος της σύγχρονης αιγυπτιακής γλώσσας.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ Ν.2:

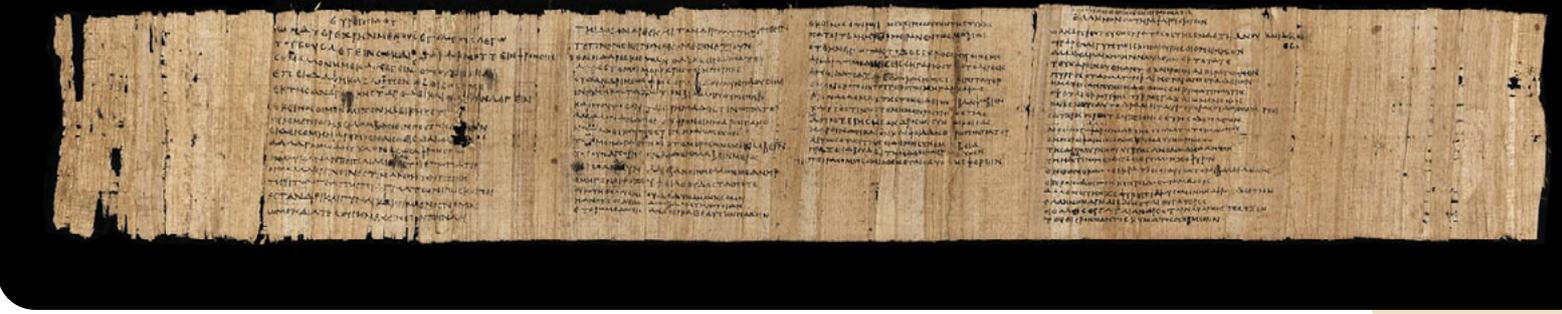
Μουσική παρτιτούρα από τη Μήδεα του Καρκίνου του Νεότερου σε πάπυρο

Μικρός σε μέγεθος και επανεντοπισμένος πριν από περίπου είκοσι χρόνια ανάμεσα σε μια συλλογή αραβικών, κοπτικών, δημοτικών και ελληνικών παπύρων, αυτό το έγγραφο είναι εξαιρετικό όσον αφορά την ιστορία της λογοτεχνίας και της μουσικής (Εικ. 6). Ο πάπυρος περιλαμβάνει 22 σειρές κειμένου και μουσικής, σχολαστικά σχεδιασμένες με έναν πολύ λεπτό καλάμο βουτηγμένο σε μελάνι από άνθρακα. Πρόκειται για αντίγραφο που δημιουργήθηκε από έμπειρο χέρι και χωρίς διαγραφές, πιθανώς από καλλιτέχνη που συγκέντρωσε διάσημες άριες και δεξιοτεχνικά μέρη. Ο πάπυρος αυτός μαρτυρά, επομένως, την πρακτική στην Ελληνορωμαϊκή Αίγυπτο της αντιγραφής κομματιών από το κλασικό ρεπερτόριο (κείμενο και μουσική).

Στην προκειμένη περίπτωση, πρόκειται για απόσπασμα από τραγωδία* του 4ου αιώνα π.Χ., με τίτλο Μήδεα*, που συντέθηκε από τον Καρκίνο τον Νεότερο*. Η ανακάλυψη ενός μουσικού παπύρου είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι ανάμεσα στις εκατοντάδες χιλιάδες ελληνικούς παπύρους που έχουν καταγραφεί μέχρι σήμερα, μόλις λίγο παραπάνω από εκατό είναι μουσικά κομμάτια. Οι παρτιτούρες αυτές είναι, επομένως, ο μόνος τρόπος να γνωρίσουμε τη μουσική των αρχαίων Ελλήνων στην πιο απτή της μορφή, καθώς δεν έχουν βρεθεί όργανα ή μουσικές πραγματείες από εκείνη την εποχή.

(Εικ. 6) Μουσική παρτιτούρα από τη «Μήδεα» του Καρκίνου του Νεότερου, πάπυρος, Αίγυπτος, 100-199 μ.Χ., πάπυρος, Υ. 13 εκ. x Π. 12 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

(Εικ. 7) Λογοτεχνικός πάπυρος· Πάπυρος Ντιντό, Συρία, 170–160 π.Χ., πάπυρος, Πλ. 107 εκ. x Υ. 16,7 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN–Grand Palais.

Πρόκειται για απόσπασμα λογοτεχνικού παπύρου του 2ου αιώνα π.Χ., που ανακαλύφθηκε στη Μέμφιδα* (Εικ. 7). Γραμμένος στα ελληνικά, περιλαμβάνει αρκετά αποσπάσματα από τραγωδίες και λογοτεχνικά κείμενα. Ανάμεσά τους βρίσκονται οκτώ στίχοι από τη Μήδεια του Ευριπίδη*, καθώς και μερικοί στίχοι σχετικά με τον μύθο της αρπαγής της Ευρώπης*.

Η ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΧΝΗ

Όσο πίσω κι αν κοιτάξουμε, η μουσική φαίνεται να υπήρχε πάντοτε, ακόμη και πριν από την εφεύρεση των μουσικών οργάνων, είτε παραγόταν με το χτύπημα των χεριών, είτε με κομμάτια ξύλου είτε με πέτρες. Με την έννοια του ρυθμού, η μουσική κωδικοποιήθηκε πιθανότατα πολύ νωρίς, καθώς στόχος ήταν να κάνουν να χορέψουν οι θεοί, οι ισχυροί και, τελικά, ο λαός. Ήταν οι αρχαίοι Έλληνες αυτοί που πρώτοι διατύπωσαν θεωρίες και απέδωσαν πρωταρχική σημασία σε αυτή την τέχνη, μεγαλύτερη ακόμη και από την ποίηση ή τον χορό, για παράδειγμα. Ό,τι γνωρίζουμε για τη μουσική στους αρχαίους Έλληνες προέρχεται από θεωρητικά έργα για τη μουσική, έργα ποιητών και συγγραφέων, καθώς και από παραστάσεις σε αγγεία. Στην πραγματικότητα, μπορούμε να δούμε τον σημαντικό ρόλο της μουσικής στον αρχαιοελληνικό κόσμο μέσα από έργα όπως οι Δελφικοί Ύμνοι* στον Απόλλωνα και η Ωδή στην Αφροδίτη που συνέθεσε η Σαπφώ, η μεγαλύτερη Ελληνίδα ποιήτρια της αρχαιότητας.

(Εικ. 8) Ελληνίδα λυρική ποιήτρια, γεννημένη στη Λέσβο, στο βόρειο Αιγαίο. Τα ποιήματά της είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου μονοφωνικά* και το μόνο πλήρες ποίημά της είναι αυτό που απευθύνεται στην Αφροδίτη. Τα περισσότερα ποιήματά της είναι γνωστά χάρη σε παπύρους που ανακαλύφθηκαν τον 19ο αιώνα, στα αποσπάσματα των οποίων μιλά μόνο για την οικογένεια και τους φίλους της.

(Εικ. 8) James Pradier, Σαπφώ, Γαλλία, 1848, γύψος, Υ. 41,6 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN–Grand Palais.

Ένα ακόμη έργο που μπορούμε να συνδέσουμε με τη μουσική είναι αυτό το ειδώλιο νεαρής κοπέλας που χορεύει (Εικ. 9). Ανακαλύφθηκε στην Αθήνα, κοντά στο σπήλαιο αφιερωμένο στον θεό Πάνα* και τις νύμφες, και πρόκειται για ένα ζωγραφισμένο πήλινο ειδώλιο που πιθανότατα απεικονίζει μία νύμφη* (συνδεδεμένη με τον Πάνα) ή μία μαινάδα* (συνδεδεμένη με τον Διόνυσο* ή ακόμη και με την Αφροδίτη). Η ζωντάνια της στάσης της (κεφάλι γερμένο, μανδύας τεντωμένος, αριστερό χέρι λυγισμένο προς τα πίσω) μαρτυρά την πρόθεση του καλλιτέχνη να αποτυπώσει την ενέργεια και την κίνηση της χορεύτριας.

(Εικ. 9) Ειδώλιο νεαρής κοπέλας που χορεύει, γνωστό ως χορεύτρια του Τίτευα*, Ελλάδα, 375–350 π.Χ., τερακότα με ίχνη χρώματος, Υ. 21 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΛΙΟ ΣΤΑ ΔΑΚΡΥΑ: Η ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

Όποια κι αν είναι η μορφή με την οποία έχουν διασωθεί τα αρχαία ή μεσαιωνικά ποιήματα (πλήρη ή αποσπασματικά), αντικατοπτρίζουν την κίνηση της ψυχής και την έκφραση των συναισθημάτων, στοιχεία άρρηκτα συνδεδεμένα με τη θρησκεία στους αρχαίους κόσμους. Το ίδιο ισχύει και για τη χαρά, η οποία τόσο στον αιγυπτιακό όσο και στον ελληνικό κόσμο ήταν εν μέρει συλλογική εμπειρία. Στην αρχαία Αίγυπτο, η ουράνια και τροφοδότρα θεά της χαράς και της μουσικής, Χάθορ*, πρωτοστατούσε σε τελετές και γιορτές που τελούνταν προς τιμήν της.

Μεταξύ 2200 και 1900 π.Χ., μια τοπική δυναστεία αποκατέστησε την αίγλη της πόλης της Βύβλου, της σημερινής Τζουμπέιλ στον Λίβανο. Εκεί, στο ιερό της μεγάλης θεάς, ανακαλύφθηκαν μικρές χρυσές μάσκες (Εικ. 10) που απεικονίζουν τη θεά με ανθρώπινο πρόσωπο και αυτιά αγελάδας.

(Εικ. 10) Μάσκα της θεάς Χάθορ από χρυσό, Λίβανος, 1200 π.Χ.–324 μ.Χ., χρυσός, Υ. 12,8 εκ. x Π. 11,6 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Τα έντονα πανανθρώπινα θέματα της απώλειας και της οδύνης είναι επίσης αισθήματα που διαπερνούν τη γυναικεία ποιητική παραγωγή της Μεσογείου. Αυτό φαίνεται στις συλλογές του Λούβρου, μέσα από διάφορες απεικονίσεις μοιρολογιστριών (η Ίσιδα* που θρηνεί τον Όσιρι*), τα ταφικά πορτρέτα που διατηρούν τη μνήμη του νεκρού, και τα ταφικά ανάγλυφα με την επιγραφή «Θυαί!» από τον αρχαιολογικό χώρο της Παλμύρας στη Συρία.

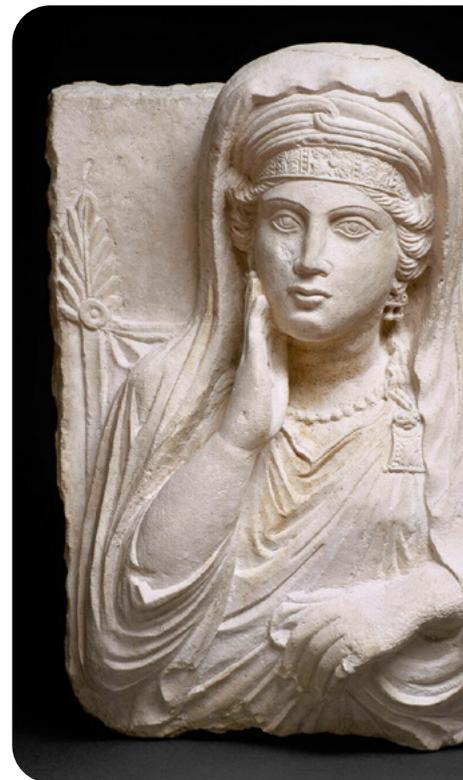

Αυτό το σπάνιο παράδειγμα πήλινης γλυπτικής (Εικ. 11) θα μπορούσε να απεικονίζει τη θεά Ίσιδα που θρηνεί τον αδελφό και σύζυγό της, Όσιρι, με το χέρι στο κεφάλι ως ένδειξη θρήνου* (ο λυγισμένος βραχίονας πάνω από το κεφάλι αντανακλά πράγματι τη χαρακτηριστική χειρονομία του θρήνου).

(Εικ. 11) Βαμμένη πήλινη μορφή γυναίκας μοιρολογίστρας, Αίγυπτος, 1550-1425 π.Χ., τερακότα, Υ. 24,3 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Ένα ακόμη παράδειγμα είναι αυτό το ταφικό ανάγλυφο (Εικ. 12) που απεικονίζει την προτομή μιας γυναίκας, ντυμένης με χιτώνα και μανδύα που συγκρατείται από μια τραπεζοειδή πόρπη* με διακόσμηση κεφαλής λιονταριού. Η γυναίκα ακουμπά το χέρι της στο μάγουλο ως ένδειξη οδύνης*. Όταν οι Παλαμυρηνοί τιμούσαν τη μνήμη των νεκρών, χρησιμοποιούσαν αυτόν τον τύπο ατομικής στήλης με επιτύμβια επιγραφή* που έφερε το όνομα του νεκρού, την καταγωγή του και τη χαρακτηριστική φράση: «Ουαί!».

(Εικ. 12) Συμμάγιατ, κόρη του Γιαρχάι. Ουαί!, Συρία, 100-200 μ.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 53 εκ. x Π. 43 εκ. x Β. 21 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Θεωρούμενα ως από τις ομορφότερες εκφράσεις της ελληνικής γλυπτικής, αυτά τα μικρά πολύχρωμα ειδώλια* ήταν πολύτιμα αντικείμενα που χρησιμοποιούνταν σε ναούς και οικίες ως διακοσμητικά ή ως ταφικά κτερίσματα. Το ειδώλιο αυτό απεικονίζει μια επαγγελματία μοιρολογίστρα (Εικ. 13), δηλαδή ένα πρόσωπο που προσλαμβάνονταν για να εκφράζει προσποιητή θλίψη σε μια κηδεία.

(Εικ. 13) Ειδώλιο Τανάγρας*, Κεντρική Ελλάδα, 600 π.Χ., πηλός, Υ. 18,5 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

Για περαιτέρω εξερεύνηση, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παρακάτω παραδείγματα ως αφετηρίες (με τη δυνατότητα να ψάξετε και για άλλες αναφορές στην τάξη):

ΧΑΤΣΕΨΟΥΤ (HATSHEPSUT)

Το μουσικό σύνολο Κέρυλος (Kérylos) ιδρύθηκε το 1990 από την Αννί Μπέλις. Παίζει ελληνική μουσική ακριβώς όπως θα την άκουγαν οι αρχαίοι Έλληνες, ανακατασκευάζοντας όργανα πιστά στα πρωτότυπα.

Σύνδεσμος: <https://www.kerylos.fr/>

- Μπορείτε να βάλετε στην τάξη να ακούσει ένα μουσικό κομμάτι από το σύνολο Κέρυλος.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ (ΗΛΙΚΙΕΣ 9–15):

Φανταστείτε και συνθέστε έναν επικό ύμνο προς μία θεά της επιλογής σας, στο ύφος των ποιημάτων της Σαφούς. Προς υπενθύμιση: Ένας επικός ύμνος εξυμνεί έναν ήρωα ή μία ηρωίδα, δοξάζοντας τις πράξεις, τις αρετές και τα επιτεύγματά τους, προκειμένου να τους ζητηθεί μια χάρη.

Υλικά: φύλλο χαρτιού A4, μολύβια, στυλό.

Απόσπασμα από το ποίημα «Ύμνος στην Αφροδίτη» της Σαφούς:

«Ομορφόθρονη αθάνατη Αφροδίτη, κόρη του Δία, σου δέομαι, δολοπλέχτρα, με πίκρες και καημούς μη, Δέσποινα, παιδεύεις την ψυχή μου μα έλα μου, αν και κάποτε, από πέρα μακριά, το κάλεσμά μου όμοι' αγροικώντας, ήρθες, το πατρικό παλάτι αφήνοντας και το χρυσό σου αμάξι ζεύοντας' κι όμορφα στρουθιά πετώντας γοργά στη γη σε φέρανε τη μαύρη παν' απ' τον ουρανό με φτεροκόπημα πυκνό μεσ' στον αιθέρα' κι ως έφτασαν ταχιά, χαμογελώντας με την αθάνατη όψη, ω μακαρία, με ρώτησες σαν τι και πάλι νάπαθα, τι σε καλώ κοντά μου»

3.ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ, ΜΕΤΑΞΥ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Άγαλμα της Καρομάμα, θείας Λατρεύτριας του Άμμωνα

Στην αρχαιότητα και ειδικότερα κατά την φαραωνική περίοδο (3100–30 π.Χ.), οι Αιγύπτειες γυναίκες κατείχαν σχεδόν ισότιμη θέση με τους άνδρες, τουλάχιστον στα μάτια του νόμου. Μπορούσαν, επομένως, να αποκτούν και να διαθέτουν τη δική τους περιουσία, να συζητούν με τον πατέρα τους για την επιλογή συζύγου, καθώς και να χωρίζουν ή ακόμη και να ακολουθούν ορισμένες σπουδές (γραφής, ιατρικής, χειρουργικής).

ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΝΑ ΕΙΣΑΙ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΥΖΥΓΟΣ

Σε αντίθεση με τον απλό λαό, ο Φαραώ μπορούσε να έχει πολλές συζύγους. Από αυτές, μία συγκεκριμένη είχε ξεχωριστό τίτλο, «μεγάλη σύζυγος» ή «βασιλική σύζυγος». Θεωρούμενη σύμβουλος του βασιλιά, ήταν η μόνη που μπορούσε να φέρει τα ίδια σύμβολα με τον Φαραώ και τις θεότητες, ενώ είχε επίσης ζωτικό ρόλο στην εκπαίδευση των διαδόχων του θρόνου.

(Εικ. 14) Απόσπασμα ζωγραφισμένου σάβανου, Αίγυπτος, 1295–1069 π.Χ., λινό, Υ. 25 εκ. x Π. 21 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

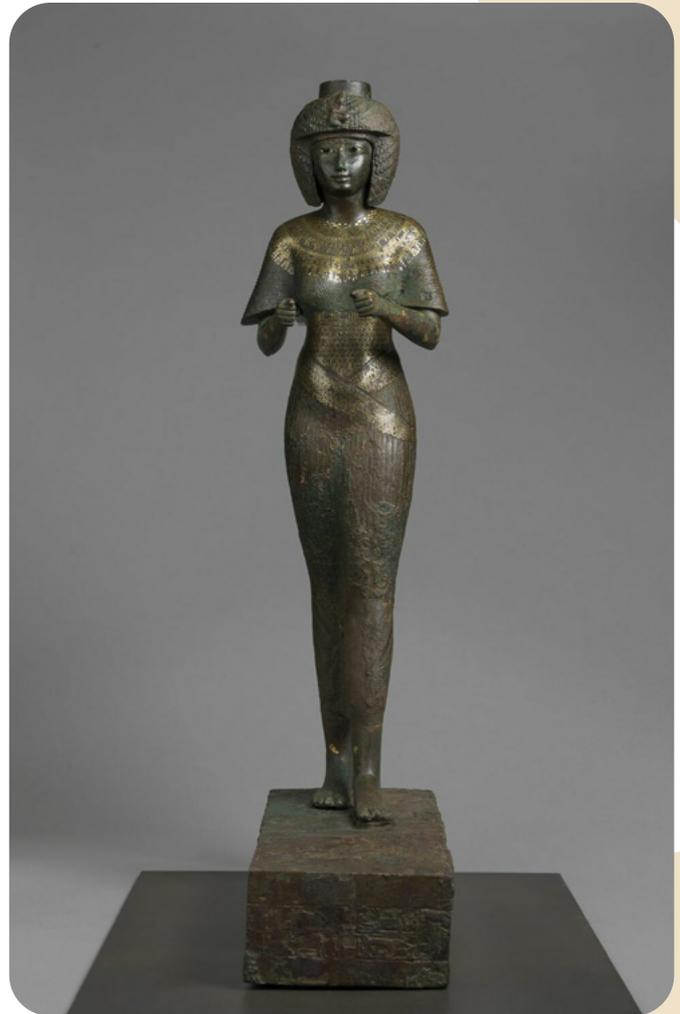
Στην αρχαία Αίγυπτο υπήρχαν γυναίκες υψηλού αξιώματος, ακόμη και μία γυναίκα-Φαραώ, που κατείχε το ανώτατο αξίωμα. Επιπλέον, αρκετές βασίλισσες (όπως η Νεφερτάρι, σύζυγος του Φαραώ Ραμσή Β΄, ή η Νεφερτίτη, σύζυγος του Φαραώ Ακενατόν) ασκούσαν σημαντική πολιτική και διπλωματική επιρροή στους συζύγους τους. Από την άλλη πλευρά, έπρεπε να δεσμευτούν για την αφοσίωσή τους, ενώ οι άνδρες μπορούσαν να έχουν πολλές συζύγους χωρίς συνέπειες.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ Ν.3:

Άγαλμα της Καρομάμα, Θείας Λατρεύτριας του Άμμωνα

Σε όλη τη λεκάνη της Μεσογείου, στην Αίγυπτο όπως και στην Ελλάδα, τον Λίβανο, την Ιταλία και ακόμη και την Τυνησία, τα μεγάλα ιερά φιλοξενούσαν ιέρειες, θρησκευτικές γυναικείες μορφές και πιστούς που γιόρταζαν την αγάπη τους για τη θεότητα που λάτρευαν. Ορισμένες από αυτές, όπως μαρτυρά το χάλκινο άγαλμα της Καρομάμα (Εικ. 15), συγκαταλέγονται στα αριστουργήματα του Λούβρου. Το έργο αποκτήθηκε το 1827 από τον άνθρωπο που αποκρυπτογράφησε για πρώτη φορά τα ιερογλυφικά, τον Γάλλο αιγυπτιολόγο Ζαν-Φρανσουά Σαμπολιόν (1790–1832), και η επιγραφή στη βάση του αποκαλύπτει την ταυτότητά της: «αγαπημένη του Άμμωνα-Ρα, είναι θεική σύζυγός του, η Θεία Λατρεύτρια».

Το υπέροχα φιλοτεχνημένο αυτό άγαλμα υπενθυμίζει τη σημασία των γυναικών που, τον 9ο αιώνα π.Χ., συνέβαλαν στην ενίσχυση των δεσμών μεταξύ της βασιλικής εξουσίας και του ιερατείου του Άμμωνα*, όταν η Αίγυπτος ήταν χωρισμένη μεταξύ των «ιερέων-βασιλέων» (στον νότο) και των Φαραώ (στον βορρά).

(Εικ. 15) Άγαλμα της Καρομάμα, Θείας Λατρεύτριας του Άμμωνα, Αίγυπτος, 870 π.Χ., χάλκινο, Υ. 64 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Υπήρξε μια εποχή στην Αίγυπτο όπου ο Φαραώ Σμένδης (άγνωστης καταγωγής), από την πόλη της Τάνις*, πήρε τον έλεγχο του βορρά της χώρας, ενώ ο νότος ελεγχόταν από τους αρχιερείς του Άμμωνα στις Θήβες*, οι οποίοι αυτοανακηρύχθηκαν βασιλείς και συγκέντρωσαν τεράστιες εκτάσεις γης για να αυξήσουν την ισχύ τους. Σε αυτό το πλαίσιο, κορίτσια στέλνονταν στις Θήβες για να γίνουν «θείες Λατρεύτριες του Άμμωνα» και, επομένως, σύζυγοι του θεού, επιτρέποντας στους Φαραώ να διατηρήσουν τον έλεγχο πάνω στους ιερείς-βασιλείς των Θηβών.

Αυτό το απόσπασμα πινακίδας (Εικ. 16) αποτελεί μαρτυρία διπλωματικών ανταλλαγών μεταξύ των αιγυπτιακών και των χεττιτικών αυλών. Η πινακίδα αναφέρεται στον βασιλικό γάμο ανάμεσα στην κόρη του χεττιτικού βασιλιά Χαττουσίλι Γ' (1267–1237 π.Χ.) και του Φαραώ Ραμσή Β' (1301–1236 π.Χ.). Αυτή η συμμαχία μέσω γάμου* πραγματοποιήθηκε 13 χρόνια μετά τη συνθήκη ειρήνης που υπογράφηκε κατόπιν της Μάχης του Καντές*, η οποία, περίπου το 1274 π.Χ., έβαλε τέλος σε αρκετά χρόνια συγκρούσεων μεταξύ του χεττιτικού βασιλείου και της Αιγύπτου. Γραμμένο στα ακκαδικά, το απόσπασμα αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να εξετάσουμε τη θέση των γυναικών (ιδιαίτερα των ξένων γυναικών) στην αιγυπτιακή αυλή, μέσα από τα «διαδυναστικά σύμφωνα γάμου*».

(Εικ. 16) Αποσπασματική πινακίδα επιστολής του Ραμσή Β' προς τον Χαττουσίλι Γ', όπου γίνεται λόγος για τον γάμο μιας κόρης του Χετταίου βασιλιά με τον Φαραώ, Τουρκία, 1450–1190 π.Χ., τερακότα, Υ. 5,7 εκ. x Π. 5,5 εκ. x Β. 2,4 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΟΙ ΘΕΪΚΕΣ ΛΑΤΡΕΥΤΡΙΕΣ, ΕΓΓΥΗΤΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟΥ ΦΑΡΑΩ

Ο τίτλος της «λατρεύτριας» αναφερόταν σε ορισμένες ιέρειες αφιερωμένες στη θεά Χάθορ (αιγυπτιακό αντίστοιχο της Αφροδίτης, θεάς της αγάπης) ή στον θεό Άμμωνα, γύρω από τον οποίο είχε αναπτυχθεί μια πραγματική λατρεία στις Θήβες (νότια Αίγυπτος). Για να αφυπνίσουν την επιθυμία στους δημιουργούς-θεούς ή για να εκτελέσουν ορισμένα τελετουργικά, πολλές γενιές Αιγυπτίων κοριτσιών επιλέγονταν για να γίνουν σύζυγοι του Άμμωνα. Ο ρόλος τους ήταν καθοριστικός μέσα στο θηβαϊκό ιερατείο του Άμμωνα, καθώς ήταν οι εκπρόσωποι των ηγεμόνων στη θρησκευτική μητρόπολη της Αιγύπτου. Με κύρος συγκρίσιμο με αυτό των θεοτήτων, έπρεπε να παραμείνουν άγαμες σε όλη τους τη ζωή, παντρεμένες με τον έναν ύψιστο θεό, να περιστοιχίζονται από παρθένες ψάλτριες και να συμμετέχουν σε τελετές στα ιερά.

Αυτό το γλυπτό (Εικ. 17) υπογραμμίζει την κεντρική θέση των γυναικών στη θρησκεία της αρχαίας Αιγύπτου, γύρω από τη λατρεία του Άμμωνα κατά την περίοδο αυτή. Ο τίτλος της «λατρεύτριας», γυναικών από εντελώς διαφορετικές κοινωνικές τάξεις, όριζε ουσιαστικά τις ιέρειες αφιερωμένες στην υπηρεσία του Άμμωνα ως ισχυρές γυναίκες σε σημαντικούς θρησκευτικούς και πολιτικούς ρόλους.

(Εικ. 17) Ενούτιντεχ, ψάλτρια του Άμμωνα, Αίγυπτος, 1425–1400 π.Χ., ψαμμίτης, Υ. 102 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΑ ΕΥΠΟΡΑ ΖΕΥΓΑΡΙΑ

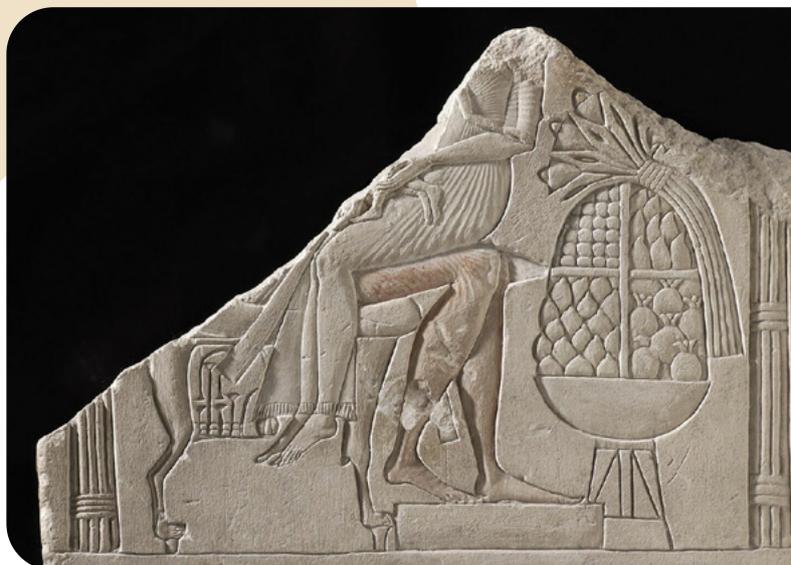
Μέσα στο νοικοκυριό, ο ρόλος της γυναίκας ήταν, πάνω απ' όλα, αυτός της νοικοκυράς: διαχειριζόταν τη λειτουργία του σπιτιού, τους υπηρέτες, και έπρεπε επίσης να είναι άψογη παλλακίδα*, ακόμη κι αν ο σύζυγός της μπορούσε να είναι πολυγαμικός.

(Εικ. 18) Ο άνδρας απεικονίζεται σε κίνηση, κάτι που παραδοσιακά σημαίνει ότι είναι αυτός που εργάζεται. Μπορούμε να το συγκρίνουμε με το άγαλμα της Καρομάμα, το οποίο επίσης την παρουσιάζει σε κίνηση παρότι είναι γυναίκα, ένδειξη της σημασίας της.

(Εικ. 18) Άγαλμα ζεύγους, Αίγυπτος, 2500–2365 π.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 52,8 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Όπως στις περισσότερες απεικονίσεις ζευγαριών που εκδηλώνουν την αγάπη τους, έτσι και αυτό το λαξευμένο ανάγλυφο (Εικ. 19) απεικονίζει την οικογενειακή ζωή και την ισοτιμία στο βασιλικό ζεύγος.

(Εικ. 19) Ακενατόν, Νεφερτίτη και τα παιδιά τους, Αίγυπτος, 1350–1330 π.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 24,7 εκ. x Π. 34 εκ. x Β. 5,5 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

Για περαιτέρω εξερεύνηση, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παρακάτω παραδείγματα ως αφετηρίες (με τη δυνατότητα να ψάξετε και για άλλες αναφορές στην τάξη):

ΧΑΤΣΕΨΟΥΤ (HATSHEPSUT)

Η Χατσεψούτ (1508–1458 π.Χ.), η μοναδική γυναίκα-Φαραώ της Αιγύπτου, απεικονίζεται συχνά με όλα τα σύμβολα του Φαραώ, ξεκινώντας από το περιζώνιο και το ψεύτικο γένι.

- Μπορείτε να δείξετε στην τάξη ένα από τα αγάλματα της Χατσεψούτ που βρίσκονται στο Λούβρο (αριθμός καταλόγου: E 11057) και να το περιγράψετε μαζί με τους μαθητές.

ΝΑΟΥΑΛ ΕΛ ΣΑΑΝΤΑΟΥΙ (NAWAL EL SAADAWI)

Η Νάουαλ Ελ Σααντάουι (1931–2021), Αιγύπτια συγγραφέας, που αποτυπώνει την εξέλιξη της μεταχείρισης των γυναικών στην αιγυπτιακή κοινωνία και υπήρξε πρωτοπόρος στην απελευθέρωση των γυναικών στον αραβικό κόσμο.

- Μπορείτε να κάνετε μια σύνδεση με το ημι-αυτοβιογραφικό της μυθιστόρημα «Απομνημονεύματα μιας γυναίκας γιατρού». Σε αυτό, μια νεαρή Αιγύπτια της δεκαετίας του 1950 έρχεται αντιμέτωπη με την έλλειψη κατανόησης της οικογένειάς της, όταν ανακοινώνει ότι θέλει να γίνει γιατρός αντί να υποταχθεί σε έναν προκαθορισμένο γάμο και στη μητρότητα. Έτσι ξεκινά ο δύσκολος αγώνας της για να πραγματοποιήσει τα όνειρά της.

ΦΑΪΡΟΥΖ (FAIROUZ)

Η Φαϊρούζ (γεννημένη το 1934), Λιβανέζα τραγουδίστρια, ντίβα του αραβικού κόσμου, αποκαλούμενη «η αραβική ψυχή» και «η πρέσβειρα του Λιβάνου στα αστέρια». Προερχόμενη από μια ταπεινή χριστιανική οικογένεια στη Βηρυτό, η Φαϊρούζ έγινε γνωστή για τη μοναδική φωνή της, το χάρισμά της και τα νοσταλγικά της τραγούδια, στα οποία τραγουδά για τον πόλεμο, την εξορία και το όνειρο της ενότητας.

- Μπορείτε να ακούσετε στην τάξη το τραγούδι «Bhebbak ya Lebanon» («Σ' αγαπώ, ω Λίβανε»), που ερμήνευσε η Φαϊρούζ το 1973.

4. ΕΤΡΟΥΣΚΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΥΛΗ

Σαρκοφάγος των Συζύγων

Θεωρούμενος ο πρώτος μεγάλος προρωμαϊκός πολιτισμός της Ιταλίας, ο ετρουσκικός πολιτισμός ξεκίνησε στα τέλη του 12ου αιώνα π.Χ. και διήρκεσε έως τον 1ο αιώνα π.Χ. Εκτεινόμενοι από την πεδιάδα του Πάδου έως τον κόλπο του Σαλέρνο στα νότια, οι Ετρούσκοι εκμεταλλεύτηκαν το άνοιγμα των αγορών, τις στρατιωτικές συμμαχίες και την παρουσία τους στη θάλασσα για να έρθουν σε επαφή με άλλους μεσογειακούς πολιτισμούς, μεταξύ των οποίων οι Έλληνες και οι Φοίνικες, δημιουργώντας καλλιτεχνικά, χειροτεχνικά και θρησκευτικά έργα που βρίσκονταν στο σταυροδρόμι των πολιτισμών.

ΛΙΓΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ;

Ιταλικός: όρος που προσδιορίζει τους λαούς που κατοικούσαν στην ιταλική χερσόνησο, γνωστούς από την 1η χιλιετία π.Χ., και οι οποίοι αφομοιώθηκαν από τη Ρώμη από τον 3ο αιώνα π.Χ.

Πεδιάδα του Πάδου: εκτεταμένη πεδιάδα στη βόρεια Ιταλία, που περιλαμβάνει μεγάλες πόλεις όπως το Τορίνο, το Μιλάνο και η Παβία.

Κόλπος του Σαλέρνο: θάλασσα στα νοτιοδυτικά παράλια της Ιταλίας.

Φοινίκη: αρχαίος πολιτισμός αποτελούμενος από ανεξάρτητες πόλεις-κράτη, ο οποίος εκτεινόταν στην περιοχή που σήμερα καλύπτουν η Συρία, ο Λίβανος και το βόρειο Ισραήλ.

Απουλία: αρχαία ονομασία της περιφέρειας Πούλια στη νότια Ιταλία.

Χάρτης της Ιταλίας: η εξάπλωση των Ετρούσκων.
©TheNationalGeographic.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ Ν.4:

Σαρκοφάγος των Συζύγων

Ήταν το 1845 όταν ο Τζιαμπιέτρο Καμπάνα, ένας μεγάλος συλλέκτης αρχαιοτήτων και έργων τέχνης, ανακάλυψε αυτήν τη σαρκοφάγο (Εικ. 20) στην ετρουσκική νεκρόπολη* του Τσερβέτερι (βορειοδυτικά της Ρώμης). Απόδειξη της δεξιοτεχνίας που είχαν αποκτήσει οι Ετρούσκοι στο ψήσιμο του πηλού, η σαρκοφάγος αυτή απεικονίζει ένα νεκρό ζευγάρι, τρυφερά αγκαλιασμένο, να συμμετέχει σε ένα ανακλινόμενο συμπόσιο.

(Εικ. 20) Σαρκοφάγος των Συζύγων, Ιταλία, 520–510 π.Χ., ερυθρός πηλός, Υ. 114 εκ. (με καπάκι) x Π. 194 εκ. x Β. 74 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΕΝΑ ΑΝΑΚΛΙΝΟΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ;

Αυτή η αριστοκρατική πρακτική, που προήλθε από την Ελλάδα και την Εγγύς Ανατολή από τον 7ο αιώνα π.Χ., πριν υιοθετηθεί από τους Ρωμαίους, είχε μια αξιοσημείωτη διαφορά στους Ετρούσκους: σε αντίθεση με τις Ελληνίδες, οι Ετρούσκες συμμετείχαν στα συμπόσια δίπλα στους συζύγους τους. Μεγάλης κοινωνικής σημασίας, τα συμπόσια ήταν τόποι σύναψης συμμαχιών, καλλιέργειας σχέσεων μεταξύ οικογενειών και εορτασμού σημαντικών στιγμών (γιορτές, γενέθλια, γάμοι, κηδείες κ.λπ.).

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Ο Τζιαμπιέτρο Καμπάνα (1809–1880) υπήρξε σημαντικός Ρωμαίος αστός στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Ήταν τραπεζίτης της Αγίας Έδρας του Βατικανού, παθιασμένος συλλέκτης ιταλικής τέχνης, αλλά επίσης γνωστός ως κλέφτης και πλαστογράφος.

Ετρουσκικής κατασκευής και χρησιμοποιούμενος για την ανάμειξη κρασιού και νερού, αυτός ο κρατήρας (Εικ. 21) δείχνει τόσο τον διάλογο με την ελληνική τέχνη, καθώς οι κρατήρες ήταν τυπικά σκεύη των ελληνικών συμποσίων, όσο και τον μύθο της Ευρώπης, απεικονίζοντας έτσι την ανταλλαγή που λάμβανε χώρα μεταξύ πολιτισμών. Πράγματι, ήταν στην ελληνική μυθολογία του 7ου αιώνα π.Χ. που εμφανίστηκε η μορφή της Ευρώπης, μιας πριγκίπισσας από τη Φοινίκη (σημερινός Λίβανος), την οποία ο Δίας αποπλάνησε μεταμορφωμένος σε ταύρο.

(Εικ. 21) Κρατήρας, η αρπαγή της Ευρώπης, Απουλία, περ. 360 π.Χ., πηλός, Υ. 48 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Ο κρατήρας που απεικονίζεται εδώ (Εικ. 22) είναι ελληνικής προέλευσης, γεγονός που αναδεικνύει τον διάλογο μεταξύ ελληνικού και ετρουσκικού πολιτισμού, σε αυτήν την περίπτωση μέσω της διαδικασίας που είναι γνωστή ως «μεταφορά τεχνολογίας»*

(Εικ. 22) Κρατήρας, Απουλία, περ. 460 π.Χ., πηλός, Υ. 37 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΕΝΑΣ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΟΣ ΡΟΛΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΤΡΟΥΣΚΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

Οι Ετρούσκες γυναίκες απολάμβαναν μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων από τις Ελληνίδες ή τις Ρωμαίες σύγχρονές τους. Αν και παρέμεναν υποτελείς* στους συζύγους τους και δεν κυβέρνησαν ποτέ στον ετρουσκικό κόσμο, μπορούσαν να βγαίνουν έξω, να συμμετέχουν σε συμπόσια (πρακτική που τότε ήταν προνόμιο των αριστοκρατών), να παρακολουθούν ελεύθερα αγώνες, να συμμετέχουν στην πολιτική ζωή, να έχουν ιερατικά καθήκοντα και να πίνουν κρασί. Επιπλέον, οι Ετρούσκες θεωρούνταν ελεύθερα άτομα καθατά, απολαμβάνοντας έτσι καλύτερο νομικό καθεστώς από τις γυναίκες στο υπόλοιπο της Μεσογείου. Ελλείπει ετρουσκικών λογοτεχνικών πηγών, είναι κυρίως το αρχαιολογικό υλικό* που βρέθηκε κατά τις ανασκαφές σε ετρουσκικούς τάφους και νεκροπόλεις, το οποίο μαρτυρά το ιδιαίτερο κοινωνικό κύρος των γυναικών.

Απεικονίζεται εδώ μια **τεφροδόχος*** (Εικ. 23), πολύ συνηθισμένη στα ελληνικά και ετρουσκικά ταφικά έθιμα. Προορισμένη να φυλάσσει τις στάχτες των νεκρών, διακοσμημένη με ανάγλυφο στην εμπρόσθια όψη και με την προσωπογραφία του/της εκλιπόντος/-ούσας στο καπάκι, η συγκεκριμένη τεφροδόχος απεικονίζει τη **Λάρθη Κέικνεϊ Πρενθρέι**, μια 25χρονη γυναίκα, σε μια παραδοσιακά μάλλον ανδρική στάση (άνδρας σε συμπόσιο) και κρατώντας ένα βιβλίο, γεγονός που υποδηλώνει ότι είχε κάποια μόρφωση.

(Εικ. 23) Δάσκαλος του Μυρτίλου, Κάλυμμα τεφροδόχου, Ιταλία, αλάβαστρο, 175–150 π.Χ., Υ. 48 εκ. x Π. 79 εκ. x Β. 33 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Η ΕΤΡΟΥΣΚΙΚΗ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ

Χαρακτηρισμένος από έναν τρόπο ζωής **εμποτισμένο από εξευγενισμό και δεξιότητες**, όπως αποδεικνύεται από την τέχνη τους, τη γνώση πολύτιμων μετάλλων και λίθων, την αρχιτεκτονική και την πολιτιστική τους κληρονομιά, ο ετρουσκικός πολιτισμός άφησε μια εξαιρετική πολιτιστική παρακαταθήκη που σημάδεψε την αρχαία Ρώμη. **Οι Ετρούσκοι αφομοιώθηκαν σταδιακά από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μεταξύ του 4ου και του 1ου αιώνα π.Χ.** Ήταν γνωστοί ως ικανοί ναυτικοί και εκλεπτυσμένοι τεχνίτες, που διατήρησαν τον δικό τους πολιτισμό ενώ ενσωμάτωναν έργα, λατρείες και έθιμα από την υπόλοιπη Μεσόγειο. **Η εξαιρετική τους κληρονομιά διατηρήθηκε από τους Ρωμαίους: όχι μόνο τα γνωρίσματά τους έγιναν σύμβολα της ρωμαϊκής εξουσίας (επίσημη καρέκλα, ράβδοι των λικτόρων, τόγκα, βούλλα), αλλά οι Ρωμαίοι λάτρευαν και τις ίδιες θεότητες με τους Ετρούσκους, απλώς αλλάζοντας τα ονόματά τους ή ορισμένα από τα χαρακτηριστικά τους.**

ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Επίσημη καρέκλα: ετρουσκικής παράδοσης, η καρέκλα αυτή έγινε ένα από τα σημαντικότερα σύμβολα εξουσίας στη Ρώμη, αρχικά αποκλειστικά για τους αξιωματούχους, πριν αποτελέσει ένα από τα γνωρίσματα του αυτοκράτορα κατά την περίοδο του Αυγούστου (63 π.Χ.–14 μ.Χ.). **Ράβδοι των λικτόρων:** στην αρχαιότητα, ένα τσεκούρι περιβαλλόμενο από δέση ξύλινων ράβδων, που αποτελούσε συμβολικό αντικείμενο και εργαλείο τιμωρίας, το οποίο έφεραν οι λικτορες (δημόσιοι υπάλληλοι) όταν παρουσιάζονταν σε ορισμένους Ρωμαίους αξιωματούχους. **Τόγκα:** μεγάλο κομμάτι μάλλινου υφάσματος χωρίς ραφές, που φοριόταν πάνω από τα ρούχα από τους Ρωμαίους πολίτες στην αρχαιότητα. **Βούλλα:** στρογγυλό μενταγιόν από χρυσό (για τους πλούσιους) ή δέρμα (για τους φτωχούς), το οποίο φοριόταν στην αρχαία Ρώμη ως προστατευτικό φυλαχτό.

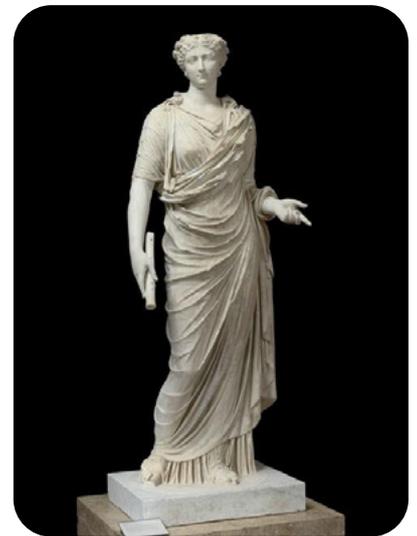
ΚΑΠΟΙΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ:

Η **Αφροδίτη*** είναι ρωμαϊκή θεότητα που έχει κοινά χαρακτηριστικά με την **Τουράν***, την αντίστοιχη ετρουσκική θεά (θεά της αγάπης, της ομορφιάς, της γονιμότητας και της υγείας), γεγονός που μαρτυρά την εγγύτητα αυτών των πολιτισμών.

(Εικ. 24) Αφροδίτη της Μήλου, Ελλάδα, 2ος αι. π.Χ., μάρμαρο, Υ. 204 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Σύζυγος του αυτοκράτορα **Αυγούστου** (63 π.Χ.–14 μ.Χ.), η **Λιβία** (58/59 π.Χ.–29 μ.Χ.) απεικονίζεται εδώ ως **Κέρες**, η ρωμαϊκή θεά της γεωργίας, της συγκομιδής και της γονιμότητας (αντίστοιχη της ελληνικής θεάς **Δήμητρας**). Ο αυτοκράτορας **Αύγουστος** χρησιμοποίησε την άκαρπη συμβίωσή τους ως εργαλείο προπαγάνδας για να εξυμνήσει το πρότυπο της **Ρωμαίας μητέρας*** (σεμνής, ενάρετης, περιορισμένης στον οικιακό χώρο). Η πρώτη αυτοκράτειρα που θεοποιήθηκε* μετά τον θάνατό της, παρουσιάστηκε ως καλή σύζυγος, ύστερα από 52 χρόνια γάμου.

(Εικ. 25) Άγαλμα της Λιβίας ως Κέρες, Ιταλία, 25–50 μ.Χ., μάρμαρο, Υ. 199 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Ρωμαία αυτοκράτειρα συριακής καταγωγής, η **Ιουλία Δόμνα** (160–217 μ.Χ.) παρουσιάζεται εδώ σκαλισμένη ως **ιέρεια της Ίσιδας*** (Εικ. 26), της αιγυπτιακής θεάς της οποίας η λατρεία είχε αναπτυχθεί στη Ρώμη κατά τον 1ο αιώνα μ.Χ. Αυτό το γλυπτό λειτουργεί ως αντίβαρο στον περιορισμό των γυναικών στον οικιακό χώρο και στην απώλεια της πολιτικής τους ισχύος. Πράγματι, η **Ιουλία Δόμνα** έγινε αυτοκράτειρα με σημαντικό ρόλο, πέραν του ότι θεωρήθηκε και θεά.

(Εικ. 26) Ιουλία Δόμνα, Ελλάδα, 193–209 μ.Χ., μάρμαρο, Υ. 202 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

Για περαιτέρω εξερεύνηση, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παρακάτω παραδείγματα ως αφετηρίες (με τη δυνατότητα να ψάξετε και για άλλες αναφορές στην τάξη):

ΧΑΤΣΕΨΟΥΤ (HATSHEPSUT)

Η Κριστίν ντε Πιζάν (1364/1365–1430) ήταν μεσαιωνική ποιήτρια και θεωρείται η πρώτη Γαλλίδα συγγραφέας που κατάφερε να ζει από τη συγγραφή της. Έγραψε κείμενα που εξυμνούσαν τις αρετές της Τανάκιλ (μιας Ετρουσκίδας αριστοκράτισσας που έζησε τον 6ο αιώνα π.Χ.).

- Μπορείτε να διαβάσετε στην τάξη ένα απόσπασμα από το έργο της Κριστίν ντε Πιζάν Η Πόλη των Κυριών (La Cité des dames), κεφάλαιο 45, όπου αναφέρεται στην Τανάκιλ (επίσης γνωστή ως Γαία Καϊκίλια) ως αξιόπαινη γυναίκα, ιδιαίτερα διορατική, αλλά και ενάρετη, πιστή και καλή, αποτελώντας παράδειγμα προς μίμηση για τις Ρωμαίες γυναίκες.

ΝΑΟΥΑΛ ΕΛ ΣΑΑΝΤΑΟΥΙ (NAWAL EL SAADAWI)

Η Μπαγιά (1931–1998) ήταν Αλγερινή ζωγράφος, η οποία σπούδασε στο Μουσείο Καλών Τεχνών του Αλγερίου. Αγαπημένα της θέματα ήταν οι γυναίκες και οι απεικονίσεις τους (με λουλούδια, καθημερινά αντικείμενα, μουσικά όργανα, έπιπλα, φρούτα κ.ά.).

- Μπορείτε να δείξετε στην τάξη έναν από τους πίνακές της (για παράδειγμα “Μύθος 1: Η κυρία στο όμορφο σπίτι της” [Conte 1: La dame dans sa belle maison], 1947, γκουάς σε χαρτί, 24 x 31 εκ., Εξ-αν-Προβάνς) και να ζητήσετε από τους μαθητές να περιγράψουν τα χρώματα και τα συναισθήματα που τους προκαλεί.

5. ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ

Κόρη, η κυρία της Οσέρ

Παρόλο που λίγα αυθεντικά ελληνικά έργα έχουν διασωθεί, υπάρχουν αρκετά πρωτότυπα, αποσπάσματα και αντίγραφα που μας δίνουν μια εικόνα για την ποιότητα και την ποσότητά τους.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Πριν από το 650 π.Χ., δεν κατασκευάζονταν λίθινα αγάλματα σε φυσικό μέγεθος, και ήταν τότε που ο Φαραώ Ψαμμήτιχος Α΄ (664–610 π.Χ.) επέτρεψε σε δύο ομάδες Ελλήνων να εγκατασταθούν κατά μήκος του Νείλου. Έτσι οι Έλληνες έμαθαν την τέχνη της λιθογλυπτικής σε μεγάλη κλίμακα από τους Αιγύπτιους, με τη διαφορά ότι χρησιμοποίησαν ασβεστόλιθο και μάρμαρο (που ήταν πιο εύκολα διαθέσιμα στην Ελλάδα) αντί για πορφυρίτη και γρανιδορίτη, που προτιμούσαν οι Αιγύπτιοι.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Η πρώτη ελληνική περίοδος αφιερωμένη στη γλυπτική ήταν η Αρχαϊκή περίοδος*. Τότε αναπτύχθηκε το **δαιδαλικό ύφος**, που πήρε το όνομά του από τον αρχιτέκτονα Δαίδαλο, τον οποίο οι Έλληνες θεωρούσαν εφευρέτη του λαβύρινθου, όπου φυλασσόταν ο **Μινώταυρος***. Τα χαρακτηριστικά των έργων αυτής της περιόδου **περιλαμβάνουν το επίμηκες και τριγωνικό πρόσωπο, τα αμυγδαλωτά μάτια και το αιγυπτιακό χτένισμα** (τριγωνική περούκα), όπως φαίνεται στον **κούρο** (άγαλμα γυμνού άνδρα με μακριά μαλλιά και ανεπτυγμένους μύες) και **στο γυναικείο του αντίστοιχο, την κόρη** (άγαλμα ντυμένης γυναίκας, όρθιας με τα πόδια ενωμένα, που προσφέρει ένα αντικείμενο σε θεότητα).

ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΠΕΤΡΩΜΑΤΑ

Πορφυρίτης: πυριγενές πέτρωμα (πέτρωμα που σχηματίζεται όταν το μάγμα από ένα ηφαίστειο ψύχεται και στερεοποιείται), πολύ σκληρό, που περιέχει συγκεντρώσεις κρυστάλλων αστρίου και έχει ποφυρό, κοκκινωπό, γκριζωπό ή καφετί χρώμα. Στην αρχαία Αίγυπτο θεωρούνταν σύμβολο μακροζωίας. **Γρανιδορίτης:** πυριγενές πέτρωμα με κρυστάλλους, του οποίου η σύσταση βρίσκεται ανάμεσα στον γρανίτη και τον διορίτη, και έχει γκρι-ροζ χρώμα. **Ασβεστόλιθος:** ιζηματογενές πέτρωμα, μαλακό και εύκολο στη γλυπτική επεξεργασία. Οι γλύπτες στην αρχαία Αίγυπτο και την Ελλάδα το χρησιμοποιούσαν εκτενώς.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ Ν.5:

Κόρη, Η Κυρία της Οσέρ

Ελληνικό άγαλμα από ασβεστόλιθο που χρονολογείται από τον 7ο αιώνα π.Χ., η «Κυρία της Οσέρ» (Εικ. 27) αποτελεί **αριστούργημα της ελληνικής τέχνης στο δαιδαλικό ύφος**. Απεικονίζει μια γυναίκα ντυμένη με έναν μακρύ σωληνωτό χιτώνα*, σφιχτά δεμένο στη μέση με μια φαρδιά ζώνη, ενώ το χτένισμά της παραπέμπει στη μόδα της Αιγύπτου. Το άγαλμα έχει μια «ακατέργαστη» όψη, με εξαίρεση ορισμένα ίχνη κόκκινης βαφής στο στήθος. Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι ήταν κάποτε βαμμένο, καθώς διακρίνονται ακόμη οι χαραγμένες προπαρασκευαστικές γραμμές της πολύχρωμης διακόσμησης που πλέον έχει χαθεί. Το ύφος του τοποθετεί στο επίκεντρο των καλλιτεχνικών ανταλλαγών ανάμεσα στην Αίγυπτο αφενός και την **κυκλαδίτικη τέχνη*** αφετέρου, κάτι που φαίνεται ιδιαίτερα στη **μετωπικότητα και στο επιβλητικό χτένισμα**, τα οποία αποτελούν αιγυπτιακή επιρροή.

(Εικ. 27) Κόρη, Η Κυρία της Οσέρ, Ελλάδα, 630 π.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 75 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΜΥΘΟΙ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Η ιστορία της ανακάλυψης των κυκλαδικών ειδωλίων* ξεκινά στις αρχές του 19ου αιώνα. Η πλειονότητά τους ήταν φτιαγμένα από μάρμαρο, απεικόνιζε τα κεφάλια και τα σώματα γυμνών γυναικών, είχε μικρό πλάτος και παρουσίαζε μόνο τη μύτη σε ανάγλυφο. Πιστεύεται ότι αυτά τα ειδώλια, που απεικονίζουν γυναικείες μορφές με πλούσια* και τυποποιημένα* χαρακτηριστικά, χρονολογούνται από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού (3200–2400 π.Χ.) και ήταν κατασκευασμένα στο ελληνικό αρχιπέλαγος των Κυκλάδων, αποτελούσαν βασικά στοιχεία της θρησκευτικής* ζωής της εποχής, ίσως συνοδεύοντας τους νεκρούς, βοηθώντας τους να συμμετάσχουν σε τελετές μετάβασης ή συμβολικά προστατεύοντας την οικία. Ελλείπει καλύτερου όρου, έχουν περιγραφεί ως ειδώλια*, ακόμη κι αν η λειτουργία τους δεν έχει ακόμη επιβεβαιωθεί.

Θεωρούμενη ως η Μόνα Λίζα της κυκλαδικής τέχνης (Εικ. 28), αυτή η κεφαλή ειδωλίου είναι ένα από τα αριστουργήματα του Λούβρου, και η επιρροή της εκτάθηκε στους πρωτοποριακούς καλλιτέχνες του 20ού αιώνα όπως ο Πικάσο, ο Μοντλιάνι και ο Μπραγκούζι. Επιβλητική στο μέγεθος, εντυπωσιακή στην καθαρότητα της*, λεία και αναμφίβολα χρωματισμένη στην εποχή της (μακιγιάζ, τατουάζ κ.λπ.), αυτή η κεφαλή ειδωλίου παραπέμπει στις απαρχές της ελληνικής γλυπτικής και επίσης στη λατρεία των γυναικείων ειδώλων γονιμότητας.

(Εικ. 28) Κεφαλή από την Κέρο*, Ελλάδα, 2630–2400 π.Χ., μάρμαρο, Υ. 27 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Οι στήλες της Τανίτ, αντίθετα, είναι καλύτερα τεκμηριωμένες. Το Τμήμα Αρχαιοτήτων της Εγγύς Ανατολής του Λούβρου διαθέτει περισσότερες από 1420 από αυτές, οι οποίες προέρχονται από την Καρχηδόνα (στην Τυνησία) και μαρτυρούν τον πολιτισμό των Καρχηδόνιων* που αναπτύχθηκε εκεί κατά την Εποχή του Σιδήρου (μεταξύ 800 π.Χ. και τέλους του 1ου αιώνα μ.Χ.). Εκτενώς τεκμηριωμένος στην Τυνησία και πέραν αυτής, σε πολλά κέντρα της Συροπαλαιστινιακής περιοχής, αυτές οι στήλες ήταν αφιερωμένες στην Τανίτ, τη θεά της γονιμότητας των Καρχηδόνιων και των Νουμιδίων*, η οποία συμβολιζόταν με ένα τρίγωνο με μια οριζόντια γραμμή στην κορυφή και από πάνω έναν κύκλο.

Αυτή η Καρχηδόνα στήλη (Εικ. 29) είναι διακοσμημένη με χαραγμένα ή ανάγλυφα μοτίβα και με επιγραφή που περιλαμβάνει τον αφιερωτή*, την καταγωγή του και τις προστάτιδες θεότητες* της Καρχηδόνας: τη θεά Τανίτ (υπεύθυνη για τη γονιμότητα, τις γεννήσεις και την ανάπτυξη, καθώς και εκπρόσωπο της γυναικείας ομορφιάς) και τον θεό Βάαλ Χαμμίν*. Απεικονιζόμενη με γεωμετρικά σχήματα (τρίγωνο και κύκλος), κρατά στο αριστερό της χέρι ένα κηρύκειο* και δεσπόζει πάνω από ένα κολυμπώντας δελφίνι. Πρόκειται για ένα από τα κατάλοιπα μιας λατρείας που ακόμη και σήμερα εγείρει ερωτήματα.

(Εικ. 29) Στήλη της Τανίτ, Τυνησία, 200–0 π.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 56 εκ. x Π. 19,5 εκ. x Β. 7,5 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN - Grand Palais.

ΤΟ ΧΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΤΕΧΝΗ: ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΑΓΑΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Όπως και οι Αιγύπτιοι, έτσι και οι Έλληνες διακοσμούσαν μερικώς ή πλήρως τα έργα τους. Ήταν λοιπόν συνηθισμένο οι γλυπτές μορφές, ειδικά οι γυναικείες, να εμπλουτίζονται με μέταλλο (για τα μαλλιά και τις βλεφαρίδες), γυαλί, ελεφαντόδοντο και ένθετα* από έγχρωμη πέτρα (για τα μάτια), καθώς και με χρώμα (για τις λεπτομέρειες του προσώπου, τα ρούχα). Οι γυναικείες μορφές συμπληρώνονταν επίσης με κοσμήματα (σκουλαρίκια, διαδήματα, κολιέ, περικάρπια), ενώ οι αθλητές και οι πολεμιστές εξοπλίζονταν με αντικείμενα (στέμματα, δόρατα, ασπίδες, ξίφη).

Τα αγάλματα του Σέπα και της συζύγου του Νέσα (Εικ. 30) είναι από τα πιο γνωστά αιγυπτιακά αγάλματα που απεικονίζουν αξιωματούχους* σε φυσικό μέγεθος (πάνω από 1,69 μ. ύψος), σε μια εποχή που μόνο οι Φαραῶ είχαν αυτό το προνόμιο. Σε στατική στάση, με στενό φόρεμα που τονίζει την ηβική* περιοχή (και άρα τη γονιμότητα και τη μητρική ιδιότητα), το άγαλμα παρουσιάζει μια εξιδανικευμένη και διαχρονική εικόνα νεότητας. Ίχνη πράσινης βαφής υποδηλώνουν την παρουσία μακιγιάζ από κονιορτοποιημένο μαλαχίτη* (κόλ).

Εικ. 30) Άγαλμα της Νέσα, Αίγυπτος, 2700–2620 π.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 154,5 εκ.
Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN – Grand Palais

Το άγαλμα αυτό απεικονίζει την Πολύμνια (Εικ. 31), ελληνική μούσα της ευγλωττίας και της ρητορικής*. Παρά την αναζωγράφιση* στον τόρο* και την κολόνα, το πήλινο αυτό άγαλμα φέρει πολλά ίχνη από την αρχική του πολυχρωμία (κόκκινο για τα μαλλιά, τα χείλη και τα βλέφαρα, ροζ στο ιμάτιο και τα μάτια, αιγυπτιακό μπλε προηγουμένως στο ιμάτιο), γεγονός που αναδεικνύει το ζήτημα της πολυχρωμίας στην αρχαία γλυπτική.

(Εικ. 31) Μούσα, Μικρά Ασία, 100 π.Χ., πηλός, Υ. 30 εκ.
Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais

Το ζήτημα του χρώματος στην αρχαία γλυπτική τέχνη εγείρει το ερώτημα της χρήσης του μακιγιάζ στην καθημερινή ζωή, καθώς τα αγάλματα αποτελούσαν προεκτάσεις των πεποιθήσεων και των πρακτικών της εποχής.

Αυτό το κύπελλο (Εικ. 32) με κοίλη βάση φέρει πάνω του κυλινδροκωνική* κοιλιά στην οποία απεικονίζεται σε ανάγλυφο ένα γυναικείο πρόσωπο. Μαύρο υάλωμα* χρησιμοποιήθηκε για τα μάτια, τα ενωμένα φρύδια στο κέντρο και τις τρεις τούφες μαλλιών που σχηματίζουν μπούκλες στο μέτωπο και τα μάγουλα.

(Εικ. 32) Κύπελλο με γυναικείο πρόσωπο, Συρία, 1200-1150 π.Χ., πηλός, Υ. 16,2 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Στη Μεσοποταμία, το μακιγιάζ χρησιμοποιούνταν τόσο από άνδρες όσο και από γυναίκες, αν και γενικά περισσότερο από τις γυναίκες. Τέτοιου είδους παραστατικές αναπαραστάσεις, ιδίως όταν διασώζονται ίχνη της πολυχρωμίας τους, μαρτυρούν τη συστηματική χρήση καλλυντικών, ιδιαίτερα στα βασιλικά παλάτια.

Ο καθρέφτης αυτός αποτελείται από έναν δίσκο, η μία όψη του οποίου είναι ανακλαστική, ενώ η άλλη φέρει μυθολογική διακόσμηση, πλαισιωμένη από εγχάρακτες λεπτές ομόκεντρες* γραμμές. Εδώ η Λήδα εικονίζεται καθισμένη σε βράχο, με έναν κύκνο μπροστά της, με τα φτερά του ανοιχτά, να ακουμπά το πόδι του στα γόνατά της. Η εικόνα αυτή παραπέμπει στον μύθο κατά τον οποίο ο θεός Δίας μεταμορφώνεται σε κύκνο για να αποπλανήσει τη νέα και όμορφη θνητή. Η αναφορά αυτή στη γυναικεία ομορφιά ταιριάζει απόλυτα με αυτό το ιδιαίτερα πολυτελές εργαλείο καλλωπισμού, συνηθισμένο στην Καμπανία* στις αρχές της αυτοκρατορίας.

(Εικ. 33) Καθρέφτης με την απεικόνιση της Λήδας και του Κύκνου, Ιταλία, 25 π.Χ.-50 μ.Χ., ασήμι, Υ. 28,8 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais

ΑΝΑΚΑΛΥΨΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

Για περαιτέρω εξερεύνηση, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παρακάτω παραδείγματα ως αφετηρίες (με τη δυνατότητα να ψάξετε και για άλλες αναφορές στην τάξη):

ΑΜΕΝΤΕΟ ΜΟΝΤΙΛΙΑΝΙ (AMEDEO MODIGLIANI)

Ο Αμεντέο Μοντιλιάν (1884–1920), Ιταλός καλλιτέχνης του 20ού αιώνα, του οποίου η τέχνη έχει συχνά περιγραφεί ως επηρεασμένη από την κυκλαδική τέχνη που επανήλθε στο φως στις αρχές του 20ού αιώνα (κάτι που φαίνεται στη χρήση απλοποιημένων, στυλιζαρισμένων μορφών, αυγοειδών κεφαλιών κ.ά.).

Μπορείτε να δείξετε έναν πίνακα γυναίκας του Μοντιλιάνι (όπως το Ζάν Εμπιτέρν με μεγάλο καπέλο, 1918, λάδι σε καμβά, ιδιωτική συλλογή) και να τον συγκρίνετε με τα κυκλαδικά ειδώλια του Λούβρου.

ΖΑΝΓΚ ΓΙΟΥΝΓΙΑΟ (ZHANG YUNYAO)

Ο Ζανγκ Γιουνγκιάο (γεν. 1985) είναι σύγχρονος Κινέζος καλλιτέχνης που δημιούργησε μια ερμηνεία του διάσημου κεφαλιού από την Κέρο.

- Μπορείτε να δείξετε στην τάξη ένα έργο του Γιουνγκιάο εμπνευσμένο από τις Κυκλάδες (όπως το Μελέτη σε Δύο Κεφάλια (Αρχές), 2021, μολύβι, χρωματιστό μολύβι, παστέλ σε τσόχα, 227 εκ. x 175 εκ.) και να περιγράψετε το έργο μαζί με τους μαθητές.

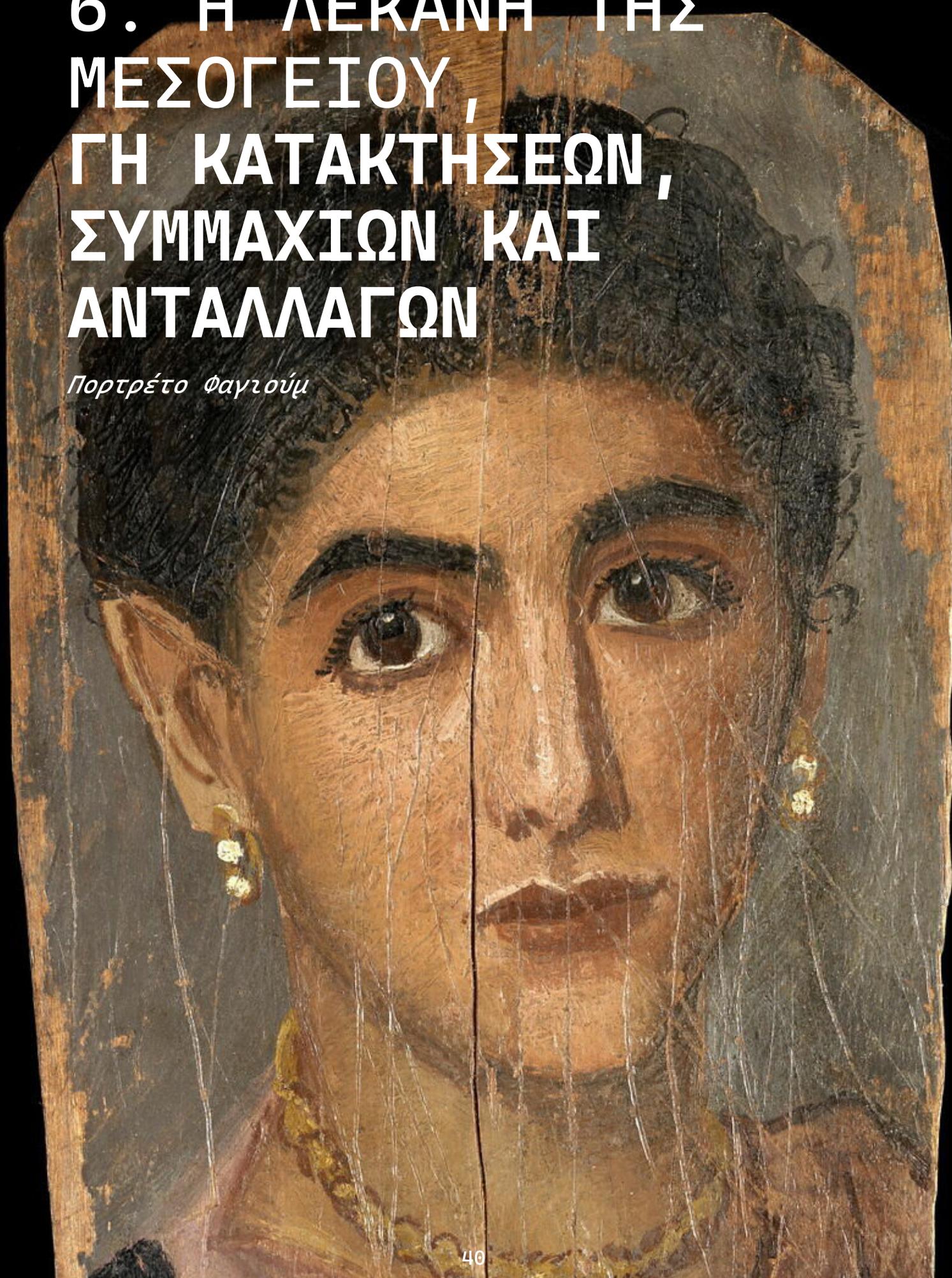
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ (ΗΛΙΚΙΕΣ 6–15):

Κατεβάστε ένα ασπρόμαυρο σχέδιο της *Κυρίας της Οσέρ*, εκτυπώστε το και ζητήστε από τους μαθητές να φανταστούν τη διακόσμηση του φορέματος, τα χρώματα των μαλλιών και του μακιγιάζ κ.λπ. Στο τέλος της δραστηριότητας, δείξτε στην τάξη την αποκατάσταση από το Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ (διαθέσιμη κάνοντας κλικ εδώ).

Υλικά: εκτυπωτής, φύλλα A4, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές.

6. Η ΛΕΚΑΝΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ, ΓΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ, ΣΥΜΜΑΧΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ

Πορτρέτο Φαγρούμ

Χάρτης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από τα τέλη του 1ου αιώνα π.Χ.
 ©Γενική Γραμματεία Διοίκησης του Υπουργείου Ενόπλων Δυνάμεων της Γαλλίας
 (Secrétariat Général pour l'administration du Ministère des armées)

Μετά την κατάκτηση της Ιταλίας γύρω στον 3ο αιώνα π.Χ., κατά την περίοδο της νίκης της στον Β΄ Καρχηδονιακό Πόλεμο, η Ρώμη οδηγήθηκε να επεμβαίνει όλο και περισσότερο στη λεκάνη της Μεσογείου, έως ότου εξασφάλισε πλήρη έλεγχο στο τέλος του 1ου αιώνα π.Χ. Με την ίδρυση διαφόρων αποικιών*, από τη Σικελία έως την Ισπανία και από τη Βόρεια Αφρική έως την Αγγλία, η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία άφησε το αποτύπωμά της σε όλες τις γωνιές της ηπείρου και γνώρισε τη χρυσή της εποχή υπό την ηγεμονία του αυτοκράτορα Τραϊανού (98–117 μ.Χ.).

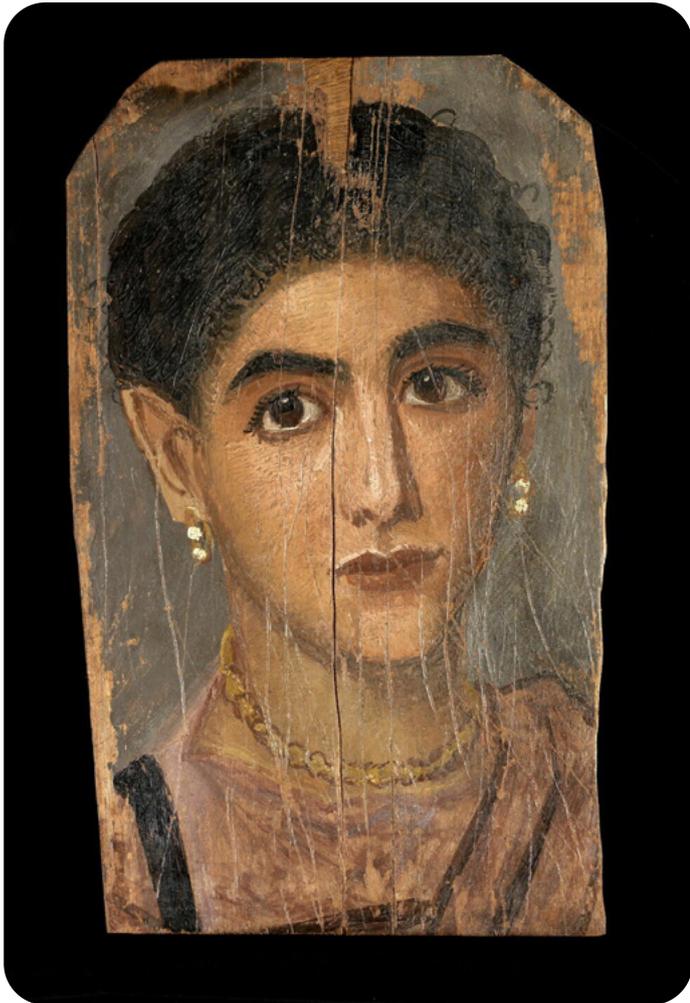
Την εποχή εκείνη, η απέραντη αυτή αυτοκρατορία περιλάμβανε πολύ απομακρυσμένες χώρες και λαούς, οι οποίοι σταδιακά ενώθηκαν κάτω από την ίδια ρωμαϊκή κουλτούρα. Η λεγόμενη «ρωμαϊοποίηση»* των τοπικών πληθυσμών τους οδήγησε στην υιοθέτηση των ίδιων τρόπων ζωής, γλώσσας, πολιτισμού, αρχιτεκτονικής (ναοί, αγορά, δημόσια λουτρά, αρένες κ.λπ.), θρησκείας κ.ά.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΟΤΙ;

Στην αυτοκρατορία, οι γυναίκες απολάμβαναν ορισμένες ελευθερίες, αν και δεν ήταν ίσες με τους άνδρες. Ανήκαν στην κοινωνική τάξη του συζύγου τους, αντιμετωπιζόνταν ως ανήλικες και τελούσαν υπό την κηδεμονία είτε του πατέρα είτε του συζύγου τους. Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι οι έγγαμες γυναίκες χαιρόνταν μεγαλύτερο σεβασμού από τις υπόλοιπες, επειδή θεωρούνταν φύλακες της οικογενειακής εστίας.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ Ν.Ξ:

Πορτρέτο Φαγιούμ

Τα πορτρέτα του Φαγιούμ πήραν το όνομά τους από το Φαγιούμ, όπου ανακαλύφθηκαν, μια αρχαία πλούσια αγροτική και στρατιωτική επαρχία κατά τη ρωμαϊκή κατοχή της Αιγύπτου. Το πορτρέτο αυτό, ζωγραφισμένο σε ξύλο (Εικ. 34) και φιλοτεχνημένο κατά τη διάρκεια της ζωής του εικονιζόμενου προσώπου, αντικατέστησε την παραδοσιακή αιγυπτιακή ταφική μάσκα με μια προσωπογραφία του νεκρού, τοποθετημένη πάνω στη μούμια του. Αποτελώντας μέρος μιας σειράς έργων που διατηρήθηκαν εξαιρετικά καλά χάρη στο ξηρό αιγυπτιακό κλίμα, **συγκαταλέγεται στα αρχαιότερα ζωγραφικά πορτρέτα της αρχαιότητας.**

(Εικ. 34) Πορτρέτο Φαγιούμ, Αίγυπτος, 117-138 μ.Χ., ξύλο φλαμουριάς, Υ. 33 εκ. x Π. 20 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Απεικονίζοντας μέλη των μεσαίων και ανώτερων τάξεων της αιγυπτιακής κοινωνίας, αυτό το είδος πορτρέτου απεικονίζει άτομα ελληνικής και αιγυπτιακής καταγωγής, **αλλά ντυμένα και χτενισμένα σύμφωνα με τη ρωμαϊκή μόδα** (με χωρίστρα στη μέση και τα αυτιά ακάλυπτα). Έτσι, συνδυάζοντας την παράδοση των αιγυπτιακών ταφικών τελετουργιών (μούμιες) με την ελληνική ζωγραφική κληρονομιά (νατουραλισμός*) και τη ρωμαϊκή μόδα, **το πορτρέτο αυτό αποτυπώνει την διαστάυρωση των πολιτισμών* στην μετα-Αλεξανδρινή* Αίγυπτο.**

ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΣΕ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ

Ανάμεσα στις πολλές μεσογειακές πόλεις που εντάχθηκαν σταδιακά στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μπορούμε να εξετάσουμε, για παράδειγμα, την περίπτωση της Παλμύρας. Βρισκόμενη στα βορειοδυτικά της συριακής ερήμου, η άσση* της Παλμύρας γνώρισε την ακμή της κατά τους ελληνορωμαϊκούς χρόνους. Ως πρώην κρίσιμο κέντρο* μιας μεγάλης αυτοκρατορίας, η Παλμύρα ενσωματώθηκε στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία γύρω στο 19 π.Χ., ως μέρος της ρωμαϊκής επαρχίας της Συρίας. Αυτό εξηγεί γιατί απέκτησε τυπικά στοιχεία της Ρώμης: αγορές, κινοστοιχίες*, ναούς, θέατρα και δημόσια λουτρά. Οι ρωμαϊκές επιρροές εκεί ήταν αναμφισβήτητες, τόσο στην καθημερινή ζωή όσο και στις πολιτιστικές και θρησκευτικές πρακτικές, όπως αποδεικνύεται από πολλά παλμυρηνά ταφικά πορτρέτα.

Το πορτρέτο από την Παλμύρα (Εικ. 35) δείχνει την έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και τον αριθμό των πολιτισμών πάνω στους οποίους ασκούσαν η εξουσία της. Πράγματι, ο ίδιος ο τύπος πορτρέτου, ως προτομή κομμένη στη μέση, είναι ξένος προς την τέχνη της Εγγύς Ανατολής (αντίθετα, συναντάται στη ρωμαϊκή τέχνη), ενώ το θέμα αποδίδεται με παλμυρηνό ύφος, καθώς παρουσιάζει αυστηρή μετωπικότητα*, χαρακτηριστική αυτής της κουλτούρας.

(Εικ. 35) Πορτρέτο από την Παλμύρα, Συρία, 200–300 μ.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 52 εκ. x Π. 58 εκ. x Β. 21 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais

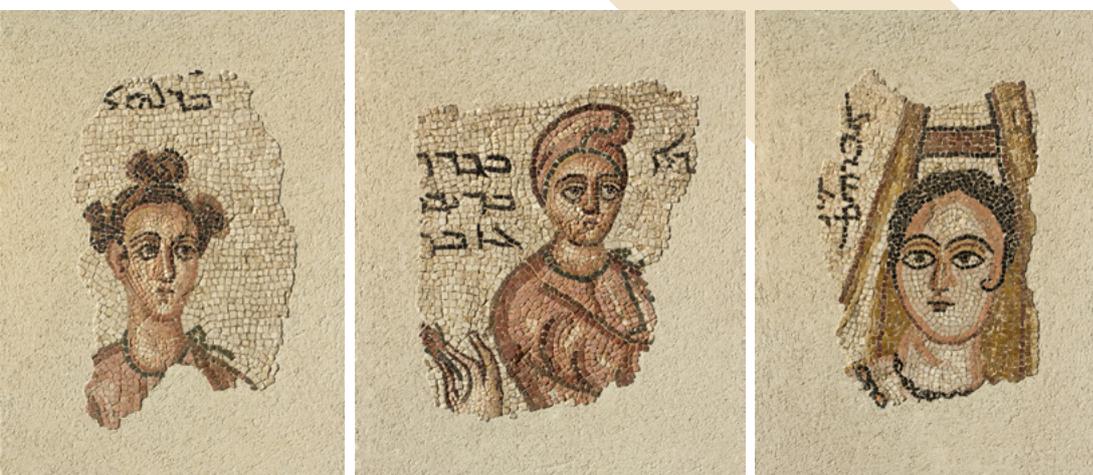
Αυτό το κουτάλι μακιγιάζ (Εικ. 36) δείχνει ότι οι πρακτικές υγιεινής και ομορφιάς ήταν παρόμοιες σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου.

(Εικ. 36) Κουτάλι μακιγιάζ, Μεσόγειος, 1550–1425 π.Χ., ξύλο, Υ. 22 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN Grand Palais

Η ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΥΠΟ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Στο πλαίσιο της αυτοκρατορικής κυριαρχίας της στη Μεσόγειο, που διήρκεσε έως τον 3ο αιώνα μ.Χ., η Ρώμη προκάλεσε μια ενοποίηση των περιοχών γύρω από την αρχή της «ρωμαιοποίησης», με άλλα λόγια, οι κάτοικοι της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μπορούσαν να απολαμβάνουν τα οφέλη της ρωμαϊκής εξουσίας (και κυρίως της ειρήνης) εάν οι ελίτ τους προσχωρούσαν στον ρωμαϊκό πολιτισμό. Η ρωμαϊκή κατάκτηση επιτάχυνε επίσης τις πολιτιστικές και γλωσσικές ανταλλαγές σε μεγάλο μέρος της Μεσογείου, ιδιαίτερα στη δυτική πλευρά της, πριν η πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας το 476 μ.Χ. οδηγήσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία* να συνεχίσει αυτή τη μεταφορά, αυτή τη φορά στην ανατολική Μεσόγειο.

(Εικ. 37–39) Θραύσματα ψηφιδωτών, Τουρκία, από αριστερά προς τα δεξιά, 200–400 μ.Χ. και 100–300 μ.Χ., λίθος. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

Αυτά τα διαφορετικά ταφικά πορτρέτα (Εικ. 37–39) απεικονίζουν τον διάλογο μεταξύ των πολιτισμών, με τη διαπερατότητα* των καλλιτεχνικών αναπαραστάσεων και πρακτικών.

Αυτό το ανάγλυφο* (Εικ. 40) δείχνει έναν άνδρα (τον αποθανόντα) ανακλιμένο σε ανάκλιτρο, ενώ παρευρίσκεται σε συμπόσιο, συνοδευόμενο από τη σύζυγό του που κάθεται δίπλα του πάνω σε μαξιλάρια. Το συμπόσιο ήταν στοιχείο της ταφικής εικονογραφίας* στην Παλμύρα ως πρακτική που είχε δανειστεί από τον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Το έργο αυτό δείχνει την έκταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και τη διαπερατότητα των πολιτισμών όσον αφορά τα τελετουργικά και τις αναπαραστάσεις τους, καθώς και τις ομοιότητες με τα πορτρέτα του Φαγιούμ ως προς το ύφος, το μακιγιάζ και τα κοσμήματα.

(Εικ. 40) Ταφικό ανάγλυφο από την Παλμύρα, Συρία, 200–250 μ.Χ., ασβεστόλιθος, Υ. 43 εκ. x Π. 63 εκ. x Β. 18 εκ. Παρίσι, Μουσείο του Λούβρου. ©RMN-Grand Palais.

ΑΝΑΚΑΛΥΨΤΕ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ

Για περαιτέρω εξερεύνηση, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα παρακάτω παραδείγματα ως αφετηρίες (με τη δυνατότητα να ψάξετε και για άλλες αναφορές στην τάξη):

ΣΑΜΙΑ ΧΑΛΑΜΠΙ (SAMIA HALABY)

Η Σάμια Χαλάμπι (γενν. 1936) είναι Παλαιστίνια αφαιρετική ζωγράφος, της οποίας το έργο εμπνέεται τόσο από την ευρωπαϊκή αφαίρεση όσο και από εικαστικές παραστάσεις της πατρίδας της, οι οποίες μπορούν να συγκριθούν με τις πολιτιστικές ανταλλαγές που συζητούνται σε αυτή την ενότητα. Η καλλιτέχνης αντλεί έμπνευση τόσο από τη φύση όσο και από την ιστορία της τέχνης (από την ισλαμική αρχιτεκτονική έως την σοβιετική πρωτοπορία).

- Μπορείτε να δείξετε στην τάξη έναν πίνακα της Σάμια Χαλάμπι (όπως το Νέα Υόρκη (New York), 1978, 61 x 61 εκ.) και να τον συζητήσετε (σύνθεση, χρώματα, εντυπώσεις που δημιουργούνται, σύνδεση με τον τίτλο, συναισθήματα κ.λπ.)

ΜΑΡΓΚΕΡΙΤ ΓΙΟΥΡΣΕΝΑΡ (MARGUERITE YOURCENAR)

Η Μαργκερίτ Γιουρσενάρ (1903–1987) ήταν η πρώτη γυναίκα συγγραφέας που εξελέγη στη Γαλλική Ακαδημία, κυρίως για το έργο της “Αδριανού απομνημονεύματα” (Mémoires d’Hadrien, 1951). Σε αυτό το ιστορικό μυθιστόρημα, αφηγείται τα ταξίδια του Αυτοκράτορα Αδριανού (76–138 μ.Χ.) κατά την κατάκτηση της Μεσογείου, τα οποία μπορούν να συγκριθούν με την περιέργεια και τις ανταλλαγές μεταξύ πολιτισμών που συζητούνται σε αυτή την ενότητα.

- Μπορείτε να διαβάσετε ένα απόσπασμα από το “Αδριανού απομνημονεύματα” (για παράδειγμα την παράγραφο από το κεφάλαιο “Χρυσός αιώνας” (Saeculum Aureum) που αρχίζει με τη φράση «Τον κράτησα κοντά μου αφού οι άλλοι είχαν φύγει [...]» και τελειώνει με τη φράση «Η φωνή του ήταν χαμηλή και τα ελληνικά του είχαν την προφορά της Ασίας»).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ (ΗΛΙΚΙΕΣ 6–15):

Εκτυπώστε το μισό από το πορτρέτο του Φαγιούμ σε σελίδα Α4 και ζητήστε από την τάξη να συνεχίσει το έργο, ακολουθώντας τις γραμμές, τα χρώματα και τα σχήματα που υπονοούνται. Σύνδεσμος: Πορτρέτο του Φαγιούμ (κάντε κλικ στο εικονίδιο με το βελάκι προς τα κάτω, δεξιά από το πορτρέτο, για να κατεβάσετε το έργο

Υλικά: εκτυπωτής, φύλλο Α4, μαρκαδόροι, ξυλομπογιές.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Το γλωσσάρι εξηγεί τους όρους που σημειώνονται με αστερίσκο (*) με τη σειρά που εμφανίζονται στο κείμενο.

1. ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ, ΛΙΚΝΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Πόλη-κράτος: στο παρελθόν, η πόλη-κράτος ήταν μια ανεξάρτητη επικράτεια, υπό τον έλεγχο ενός ηγεμόνα. Υπήρξε πρόδρομος των σημερινών πόλεων. **Σουμέριοι:** λαός που έζησε στη νότια Μεσοποταμία μεταξύ 4100 και 1750 π.Χ. **Αρχιέρεια:** στη μεσοποταμιακή θρησκεία, ο αρχιερέας ή η αρχιέρεια φρόντιζε για τη διαχείριση των ναών (οίκων των θεοτήτων) και τελούσε καθημερινές προσφορές στις θεότητες κ.ά. **Σιν:** θεός της σελήνης στη σουμεριακή μυθολογία. **Ουρ:** μία από τις αρχαιότερες και σημαντικότερες πόλεις της αρχαίας Μεσοποταμίας (σημερινή Tell al-Muqayyar στο Ιράκ). **Αυτοβιογραφία:** λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό είδος, στο οποίο ένα άτομο αφηγείται τη δική του ζωή. **Μεταφορικός:** που σχετίζεται με μεταφορά, δηλαδή με εικόνα ή αναλογία (σύγκριση) που χρησιμοποιείται για ποιητικό σκοπό. **Ιερατικός:** που σχετίζεται με την ιεροσύνη ή που είναι χαρακτηριστικός των ιερέων και ιερειών. **Ένκι:** σουμεριακός θεός των γλυκών και ρεόντων υδάτων, της γονιμότητας και της γνώσης. **Νινμάχ:** θεά που, σύμφωνα με σουμεριακά κείμενα, συμμετείχε με τον σύζυγό της, τον θεό Ένκι, στη δημιουργία της ανθρωπότητας. **Ακκάδιοι:** λαός που ζούσε στην Ακκάδ, μεσοποταμιακό βασίλειο που ίδρυσε ο βασιλιάς Σαργών (πατέρας της Ενχεδούαννα) γύρω στο 2325–2190 π.Χ. **Αφομοίωση:** στη κοινωνιολογία, διαδικασία μέσω της οποίας ένας ξένος ή μια μειονότητα ενσωματώνεται σε μια ευρύτερη κοινωνική ομάδα, υιοθετώντας τα πολιτισμικά της χαρακτηριστικά. **Άρβηλα:** αρχαία ακκαδική πόλη στη Μεσοποταμία.

2. Η ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΠΥΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Πάπυροι: πληθυντικός της λέξης «πάπυρος», χρησιμοποιείται μόνο για αρχαία χειρόγραφα. **Άρια:** όρος που αρχικά σήμαινε κάθε εκφραστική μελωδία, συχνά τραγουδιστή. **Τραγωδία:** θεατρικό είδος που προέρχεται από την αρχαία Ελλάδα, χαρακτηρίζεται από τη σοβαρότητα της γλώσσας και από μια σειρά γεγονότων που οδηγούν στον θάνατο ενός ή περισσότερων χαρακτήρων. **Μήδεια:** πρόσωπο της ελληνικής μυθολογίας, η Μήδεια έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον μύθο των Αργοναυτών (βοήθησε τον Ιάσονα, ήρωα των Αργοναυτών, στην αναζήτηση του χρυσόμαλλου δέρατος). **Καρκίνος ο Νεότερος:** Αθηναίος τραγικός ποιητής που έζησε γύρω στο 380/360 π.Χ. **Μέμφις:** ιδρύθηκε γύρω στο 3100 π.Χ. και βρισκόταν νότια του Νείλου· υπήρξε η πρώτη πρωτεύουσα της αρχαίας Αιγύπτου (μέχρι το 2040 π.Χ.). **Ευριπίδης:** γεννημένος το 480 π.Χ., πέθανε το 406 π.Χ., ήταν ένας από τους τρεις μεγάλους τραγικούς ποιητές της κλασικής Αθήνας, μαζί με τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή. **Μύθος της αρπαγής της Ευρώπης:** η Ευρώπη ήταν Φοινικίδα (σημερινός Λίβανος) πριγκίπισσα που την ποθούσε ο Δίας. Ο Δίας μεταμορφώθηκε σε λευκό ταύρο για να την απαγάγει και να φύγει μαζί της πέρα από τη θάλασσα. Η ιστορία της αποτελεί την αφορμή του ελληνικού μύθου για τη δημιουργία της ηπείρου της Ευρώπης, σε αντιδιαστολή με την Ασία. **Δελφικοί ύμνοι:** δύο μουσικές συνθέσεις αφιερωμένες στον Έλληνα θεό Απόλλωνα (θεό των τεχνών, του τραγουδιού, της μουσικής, της ανδρικής ομορφιάς και της ποίησης), που ανακαλύφθηκαν το 1893 στους Δελφούς, Ελλάδα. **Μονοφωνικός:** με μία μόνο φωνή (αντίθετο του πολυφωνικός). **Τίτευξ:** όνομα από τον Ογκύστ Τιτέ, που ήταν υπεύθυνος για την ανακάλυψη του αγαματιδίου. **Πάνας:** στην ελληνική μυθολογία, θεός της φύσης, προστάτης των βοσκών και των κοπαδιών. **Νύμφη:** γενικός όρος για κατώτερες θεότητες της ελληνορωμαϊκής μυθολογίας. **Μαινάδα:** στην ελληνική μυθολογία, οι γυναίκες που συνοδεύουν την πομπή του θεού Διονύσου. **Διόνυσος:** στην ελληνική μυθολογία, θεός του κρασιού, της γιορτής και της αμπέλου. **Χάθορ:** στην αιγυπτιακή μυθολογία, θεά της αγάπης, της ομορφιάς, της μουσικής, της μητρότητας και της χαράς. **Ίσις:** απεικονιζόμενη ως γυναίκα που φορά θρόνο στο κεφάλι της· στην αιγυπτιακή μυθολογία είναι μάγισσα, πιστή σύζυγος και προστάτιδα των παιδιών. **Ώσιρις:** στην αιγυπτιακή μυθολογία, αδελφός της Ίσιδας και θεός που εφηύρε τη γεωργία και τη θρησκεία. **Θρήνος:** εξωτερική έκφραση θλίψης με ηχηρό και παρατεταμένο τρόπο, συχνά με θρησκευτικό και τελετουργικό χαρακτήρα. **Πόρπη:** μεταλλική περόνη ή κούμπωμα για στερέωση ενδυμάτων. **Οδύνη:** αίσθημα βαθιάς λύπης, στενοχώριας και πόνου που προκαλείται από ένα δυσάρεστο γεγονός. **Επιτύμβιο:** επιγραφή σε τάφο ή ταφικό μνημείο για την τιμή του νεκρού. **Τανάγρα:** αρχαία ελληνική πόλη, όπου κατασκευάστηκαν πολλά μικρά πήλινα ειδώλια μεταξύ 6ου και 3ου αι. π.Χ. **Πολύχρωμος:** που έχει διάφορα χρώματα (αντίθετο του μονόχρωμος).

3. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ, ΜΕΤΑΞΥ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Άμμων: βασική θεότητα στο αιγυπτιακό πάνθεον, θεωρούμενος θεός των θεών επειδή προκάλεσε τη δημιουργία του κόσμου και της ζωής. Κατά τη 13η Δυναστεία (μεταξύ 19ου και 17ου αιώνα π.Χ.) η λατρεία του απέκτησε τεράστια σημασία και έγινε πανταχού παρούσα στη χώρα. **Τάνις:** τοποθετημένη στο Δέλτα του Νείλου, βορειοανατολικά του Καΐρου, η Τάνις (σημερινό Σαν ελ-Χαγκάρ) υπήρξε πρωτεύουσα της 21ης και 22ης Δυναστείας (περ. 1069–664 π.Χ.). **Θήβες:** αρχαία αιγυπτιακή πόλη στην ανατολική όχθη του Νείλου, οι Θήβες (σημερινό Λούξορ) ήταν πρωτεύουσα κατά το Μέσο και το Νέο Βασίλειο και η κύρια πόλη του θεού Άμμωνα. **Χετταίοι:** λαός της αρχαιότητας που εγκαταστάθηκε στην Ανατολία (Μικρά Ασία) από τον 19ο έως τον 12ο αιώνα π.Χ. Το όνομα προέρχεται από το «Χάττι», την περιοχή όπου οι Χετταίοι ίδρυσαν το κύριο βασίλειό τους. Οι Χετταίοι θεωρούνται πρόγονοι των Τούρκων. **Συμμαχικός γάμος:** όταν μια ένωση επικυρώνεται με γάμο. **Μάχη του Καντές:** μάχη μεταξύ Αιγυπτίων και Χετταίων (λαός της Κεντρικής Ανατολίας) τον 13ο αιώνα π.Χ., η οποία θεωρείται από τους ιστορικούς η μεγαλύτερη μάχη με άρματα της αρχαιότητας. **Δυναστικός γάμος:** πρακτική κατά την οποία πολλοί ηγεμόνες της αρχαίας Αιγύπτου παντρεύονταν τις κόρες γειτονικών βασιλέων για να εξασφαλίσουν την ειρήνη και να σχηματίσουν συμμαχίες. **Παλλακίδα:** γυναίκα που ζει με έναν άνδρα χωρίς να είναι παντρεμένη μαζί του.

4. Ο ΕΤΡΟΥΣΚΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΥΛΗ

Νεκρόπολη: σύνολο μνημειακών τάφων ή ταφών, ξεχωριστό από τους τόπους λατρείας. **Μεταφορά τεχνολογίας:** η μεταφορά από μία χώρα σε άλλη της γνώσης, των τεχνικών παραγωγής και του εξοπλισμού που απαιτούνται για την παραγωγή ενός αντικειμένου. **Υποτελής:** άτομο υπό την εξουσία άλλου, με χαμηλή θέση στην ιεραρχία. Αρχαιολογικό υλικό: όλα τα αντικείμενα που άφησαν οι άνθρωποι και βρέθηκαν σε αρχαιολογικό πλαίσιο. **Τεφροδόχος:** κλειστό σκεύος, με ιδιαίτερο συμβολισμό, ειδικά στην ταφική τέχνη, που προορίζεται για την τοποθέτηση της τέφρας ενός νεκρού και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως διακοσμητικό ή να τοποθετηθεί σε τάφο. **Αφροδίτη (Venus):** στη ρωμαϊκή μυθολογία, θεά της αγάπης, της γοητείας και της γυναικείας ομορφιάς, ταυτισμένη με την ελληνική θεά Αφροδίτη από τον 2ο αιώνα π.Χ. **Τουράν:** στην ετρουσκική μυθολογία, θεά της αγάπης, της ομορφιάς, της γονιμότητας και της υγείας (αντίστοιχη της ασσυριακής και βαβυλωνιακής θεάς Ιστάρ, της σουμεριακής θεάς Ινάννα, της ελληνικής Αφροδίτης και της ρωμαϊκής Venus). **Ρωμαία μητέρα (matrona):** από το λατινικό «matrona», που προέρχεται από το «mater» («μητέρα»), ο όρος αναφέρεται σε άξια σύζυγο και μητέρα οικογένειας, υπεύθυνη για τις δουλειές του σπιτιού, την εποπτεία των δούλων, το γνέσιμο του μαλλιού και την απόκτηση νόμιμων παιδιών για τον σύζυγο και την πατρίδα. **Θεοποίηση:** όταν ένα πρόσωπο, ζώο ή αντικείμενο υψώνεται στο επίπεδο θεότητας. **Ιέρεια της Ίσιδος:** γυναίκα που κατέχει θρησκευτικά αξιώματα στην υπηρεσία της αιγυπτιακής θεάς Ίσιδος, μίας από τις σημαντικότερες θεές του αιγυπτιακού πάνθεου, της οποίας η λατρεία εξαπλώθηκε πρώτα στην Αίγυπτο και μετά σε όλη τη Μεσόγειο.

5. ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΥΠΤΙΚΗΣ

Αρχαϊκή περίοδος: στην ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, η περίοδος από τον 9ο ή 8ο αιώνα π.Χ. έως τον 5ο αιώνα π.Χ. **Μινώταυρος:** στη ελληνική μυθολογία, υβριδικό τέρας (σώμα ανθρώπου και κεφάλι ταύρου ή μισός άνθρωπος-μισός ταύρος) που ο Δαίδαλος έκλεισε σε λαβύρινθο για να μην τρώει ανθρώπους. **Χιτώνας:** γυναικείο ένδυμα με στενή εφαρμογή.

Κυκλάδες: αρχιπέλαγος ελληνικών νησιών στο Αιγαίο Πέλαγος. **Κυκλαδικός:** που σχετίζεται με τον πολιτισμό των Κυκλάδων. **Πλούσιος:** Καλλήπυγος. **Στερεοτυπικός:** εμπνευσμένος από σταθερό πρότυπο, χωρίς πρωτοτυπία ή ατομικότητα. **Θρησκευτικός:** σχετικός με τη θρησκεία, τη λατρεία ή το ιερό. **Ειδώλιο:** αντικείμενο που αναπαριστά θεότητα και λατρεύεται όπως η θεότητα. **Καρχηδόνιος:** που σχετίζεται με τους αρχαίους Καρχηδόνιους, λαό της σημερινής Τυνησίας. **Νουμιδικός:** ομάδα γλωσσών που μιλούσαν οι αρχαίοι λαοί της Λιβύης. **Κέρος:** ένα από τα μεγαλύτερα νησιά των Μικρών Κυκλάδων. **Καθαρότητα:** για έργο τέχνης, η απουσία κηλίδων ή φθοράς. **Αφιερωτής:** πρόσωπο που προσφέρει ένα έργο. **Προστάτιδα θεότητα:** ο θεός ή η θεά-προστάτης μιας πόλης. **Βάαλ Χαμμών:** στη καρχηδονιακή μυθολογία, αρχηγός θεός στον οποίο γίνονταν θυσίες. **Κηρύκειο:** ράβδος με δύο φτερά στην κορυφή και δύο φίδια τυλιγμένα γύρω της, αποδιδόμενη στον Ερμή στην ελληνική και ρωμαϊκή μυθολογία. **Ένθετα:** τεχνική διακόσμησης, όπου ενσωματώνονται μικρά κομμάτια υλικού σε άλλο υλικό. **Αξιωματούχοι:** άτομα με κοινωνική θέση που τους δίνει κύρος. **βική περιοχή:** η περιοχή του εφηβαίου. **Μαλαχίτης:** πράσινο ορυκτό που χρησιμοποιούνταν ευρέως στην αρχαιότητα για την παρασκευή μπλε-πράσινων αποχρώσεων. **Ρητορική:** σύνολο τεχνικών για την αποτελεσματική και εύγλωττη χρήση της γλώσσας. **Αναζωγράφηση:** τμήμα έργου που έχει ξαναβαφτεί. **Τόρος:** κυλινδρική διαμόρφωση που στολίζει τη βάση μιας κολόνας. **Κυλινδροκωνική κοιλιά:** κυρτό τμήμα αγγείου σε σχήμα κώνου. **Υάλωμα:** επιστρώση που λιώνει με τη θερμότητα πάνω σε κεραμικό για γυαλάδα και στεγανότητα. **Ομόκεντρος:** με κοινό κέντρο (σε κύκλους ή καμπύλες). **Καμπανία:** περιοχή στη νοτιοδυτική Ιταλία.

6. Η ΛΕΚΑΝΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ, ΓΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ, ΣΥΜΜΑΧΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ

Αποικία: εδάφος κατεχόμενο και διοικούμενο από ένα κράτος πέραν των συνόρων του. **Εκρωμαϊσμός:** η διαδικασία διάδοσης του ρωμαϊκού πολιτισμού, τρόπου ζωής και θεσμών σε κατακτημένα εδάφη. **Νατουραλισμός:** καλλιτεχνική μέθοδος πιστής και ακριβούς απεικόνισης του κόσμου χωρίς εξιδανίκευση. **Διασταύρωση:** συνδυασμός διαφορετικών εθνικών ομάδων ή ειδών. **Μετα-Αλεξανδρινός:** περίοδος μετά τον θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.). **Ώαση:** κατοικήσιμη περιοχή με βλάστηση στην έρημο, χάρη σε πηγή νερού. **Κρίσιμο κέντρο:** σημείο υψίστης σημασίας. **Κινοστοιχία:** σειρά κιόνων που σχηματίζουν αρχιτεκτονικό σύνολο. **Μετωπικότητα:** χαρακτηριστικό έργο που απεικονίζεται πλήρως αντικριστά στον θεατή. **Βυζαντινή Αυτοκρατορία:** το ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που προέκυψε από τη διαίρεση του κράτους τον 4ο αιώνα μ.Χ. **Διαπερατότητα:** ικανότητα να επηρεάζεται ή να δέχεται εξωτερικές επιρροές. **Ανάγλυφο:** τεχνική όπου η μορφή προβάλλει από το φόντο της. **Εικονογραφία:** ένα σύνολο παραστάσεων με το ίδιο θέμα στις εικαστικές τέχνες.

ART EXPLORA FESTIVAL

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΟΔΥΣΣΕΙΑ
ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

Το έγγραφο δημιουργήθηκε από την εταιρεία ARTORA. Σε συνεργασία με τη Séréna Eychenié (κείμενο), τον Baptiste Mariat (έρευνα) και την Anaïs Golay (γραφιστική).